


BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
10 B
59





IO. L[illegible]ZII RV-PELLANI DE POETICORUM STUDIORUM VTILITATE.

In Orationem M. Tullij Ciceronis pro A. Licinio Archia Poeta.

Ad clarissimum virum Ioachimum Hopperum, Iurisconsultum.

Ex codicib. Iulior. familiae XXXVI

ANTVERPIÆ.

EX OFFICINA CHRISTOPHORI PLANTINI.

ANNO, M. D. LX.

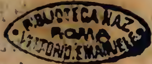
C. R.

[illegible]

In Orationem M. Tullij Ciceronis pro A. Licinio Archia Poeta.

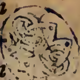
[illegible]

IO. LAEZIVS RVPEL-
lanus Ioachimo Hoppero do-
ctissimo prudentissimoque
Regis Consiliario.
S. P. D.





Ituperant plærique & damnant in vniuersum Poetica studia, neque solum plebei isti & imperiti homines, sed etiam, vt video, graues aliquot & magnæ auctoritatis viri, quorum tamen alij faciliores & æquiores, hoc quidem genus studiorum esse attingendum & excolendum concedunt, sed velut reficiendi relaxandique animi gratia, non vt inde aliquid veræ & solidæ eruditionis eliciatur. Qui omnes quàm graui errore teneantur, maleque de studijs humanitatis iudicent, tu omnium maximè potes, Hoppere eruditissime, demõstra-



re, quẽm in hac contentione tanquam ἀττικώτατον μάρτυρα ἐπάγομαι, vel potius lectiſſimum iudicem eò libẽtiùs adduco, quòd ſciam optimorum conſiliorum in adminiſtranda Republica ex iſtorum fontibus haurire rationem, et ad iſtos, vt certiſſimos harum rerum auctores rectam Reipublicæ inſtitutionẽ reuocare. Nos quidem, quod noſtrarum hîc eſſe partium puto, illam ipſam conſilij tui inclinationem multis validisque argumẽtis confirmabimus: reliquas huiuſce diſputationis partes, in maius aliquòd & elaboratius ſcriptũ, quod iam parturio, reſeruabimus. In primis ſacroſanctæ leges ſine quibus nec domus, nec Reſpublica, nec ciuitas, nec vlla hominum ſocietas poteſt conſiſtere, præcipuam & inuiolatam in omnibus auctoritatem obtinere debent: nudè hoc propono, nec fuſiùs perſequor quod in dubium addũci non

poteſt

potest. At istæ, nisi bl̄aditijs quibusdam molliq́; orationis suauitate ad parendum fuerint allecti & inducti hominum animi, quid ad communitatem & publicam tranquillitatem conferunt? vel potius quas strages, quas calamitates, quæ scelera non edunt? Ea est enim humani animi conditio, vt vbi vincula sibi inijci, catenasque parari videat, excutiēdi iugi gratia nihil non moueat, & irritatus in omnem licētiam habenas laxet. Eundem si arte tractare, & vt ferocientem pullum manu demulcere tētaris, quemadmodum vrsam Dauniam immane & horrendum monstrum olim Pythagoras leniuit, vltro manus dantē, & tanquam aratro collum sponte inectentem habeas. Quod Herculis *Gallici, cuius è lingua dependent catenæ infinitam hominum sequētium multitudinem irretientes & illigantes, simulacro & imagi-*

ne nobis veteres indicarunt. Hinc Orpheus OEagri & Calliopes filius cuius cythara & cantu deliniti Odrissæ, qui Pangæum in Thracia incolebant, gens barbara, inhospitalis, & latrociniјs assueta, eum Ducem facilè sibi asciuerũt, & illa feritate naturæ liberati, mandata & instituta, quæ suauissimis modis & cantibus exprimebat ille, sunt prompto & obsequenti animo insecuti. Hinc nobilissimus ille Bœotiæ Cytharœdus Amphion, qui dispersos & ritu bestiarum palantes in agris homines ad societatem iurisq́ communionem eloquentiæ blãditijs reduxit, Thebasq́ clarissimam quondam ciuitatem condidit, & ingentibus cinxit muris, quos ideo fingunt Poëtæ ad Lyræ sonitum coaluisse. Quid enim ad molliendos, & velut cicurandos hominum animos Poësi efficacius? Hinc Anacreon Teius Polycratem

Tyran

Tyrannum Samijs mansuetum & benignum reddidit, insitamque illam ferociam versibus mitigauit? Sic Lacedemonij fortunæ iniquitate fracti & concussi animos Tyrtæi carminibus sumpserunt. Sic Lesbios Odæ Alcæi ad humanitatem informarunt. Quid Celtas ad incredibilem illam audaciam & fortitudinē excitauit, nisi veteres illi Poetæ, quos Bardos nominabant, qui musicis instrumentis, versibusque fortium virorum facta recinentes, & timidos ignauosq; omni opprobrij genere insectantes, locum ignauiæ nullū reliquerunt. Sed longius prætervehor. Debet igitur severitas illa asperitasq; legis, Carminū suauitate mitigari, suntq; Odarum & cātuum mollitie aspera illa & intractabilia plebis pectora ad mansuetudinem & lenitatem reuocanda: quod à Philosophis præceptum diligenter veteres illi Legislatores ob-

seruarunt, qui leges versibus comprehensas, & illa modulatione tanquam melle suffusas populo recitarunt, & vulgò canendas proposuerunt. Id ipsa Græci nominis ratio testari satis videtur. Significat enim νόμος in cātu seu carmine qualitatem illam, & moderationem vocis, qua vel acutioribus vel remissioribus sonis vtimur: cuius generis νόμους refert, Clemens Alexandrinus lib. 1. στρωμάτων, *primum Timotheum Milesium in choro & cythara cecinisse. Iam quid de Philosophis summisq; viris loquar? Nonne tuus ille Plato, quem Panætius Philosophorum Homerum vocitare solitus est, ex Homeri politia diuinam illam Reipublicæ institutionem desumpsit? Si lex sit promulganda, si illius ratio exquirēda, si societatis iura discutiēda, si magistratuum, officiorum, dignitatum gradus distinguendi, denique si quid in ciuili so-*

cietate

cietate peragendum, ad Homerum, tanquam ad certißimũ Apollinis oraculum confugit. Adeò vt Maximus Tyrius, inter Platonicæ scholæ Philosophos verè maximus, ausus fuerit affirmare, non tam Socrati similem esse Platonem, quàm Homero, & omnia vtriusque ex æternis illis Homeri fontibus, velut riuulis quibusdã, ad posteros dimanasse, quemadmodum ex Oceano Mæotis, ex Mæotide Pontus, ex Ponto Hellespontus, ex Hellesponto Pelagus profluit. Vnde, quæso, fertilior & vberior bonorum consiliorũ seges, quàm ex vno Homero (hunc enim omniũ Poëtarum instar hîc esse volo) colligitur? cuius Scriptoris lectio, cuius Viri consuetudo, cuius Præceptoris institutio, cuius exercitationis aßiduitas meliùs & elegantiùs animum ad Rempublicam bene gerendam informat? Habes Principum con-

silia-

ſiliarios, populiq́; rectores & duces Neſtorem, Vlyſſem, Phœnicē, Diomedem, Aiacem, Therſitem, Polydamantem, aliosq́; innumeros, quorum ſi in adminiſtratione Reipublicæ virtutes imitandas, vitia autem fugienda ſibi quis propoſuerit, ſingulare quiddam eum & planè diuinum exiſtere ſit neceſſe. Quanta eſt eius prudentia, quanta virtus, quanta fortitudo, quanta auctoritas, qui

Ὅν τινα μὲν βασιλῆα, καὶ ἔξοχον ἄνδρα ἐφεύροι
Τὸν ῥ᾽ ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστὰς
Ὃν δ᾽ αὖ δήμου τ᾽ ἄνδρα ἴδοι βοόωντα τ᾽ ἐφεύροι
Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν.

Quare non poſſum non vehementer probare & extollere inſtitutum tuum, mi Hoppere, qui ad ſingularem iſtam vim naturæ & ingenij, huius doctrinæ & artis (ſi tamen ars eſt vocanda quæ præceptis nullis cōtineri, aut certè ægrè poteſt) inſtitutionem adiunxeris: à qua

quum

quum viderem hodie permultos abhorrere, vel non alio Poëtas loco habere, quàm Mimos, Histriones, huiusq; notæ homines, qui ad solam aurium voluptatem adhibentur, tantum errorem, studijsq; humanitatis & ciuili societati tam perniciosum paucis putaui reuellendum & extirpandum. Quo nuper consilio elegantem illam & mirè eruditam Ciceronis Orationem pro A. Licinio publicè hîc enarrādam suscepi, quo munere cùm satis diligenter functus viderer (excitabant enim me & auditorum frequentia attentioq;, & doctorum hominum adhortationes) tamen animo meo, disputationiq; susceptæ satisfacere me nō posse credidi, nisi ea quæ ipso dicendi calore effuderam, aliquantulum limatiora in lucem emitterem: cuius etiam consilij mihi auctor fuit vir politissimus, tuæq; gloriæ amicissimus Cornelius Valerius, bona-

na-

narum literarum professor, qui, ut has meas ineptias tibi dedicarē, multis quoque rationibus, alioqui huius rei cupido facilè persuasit. Nā præter singularem tuam humanitatem, quā in homine tam egregiè perito satis esse noueram, incredibile harum rerum studium, similemq́; ingenij tui inclinationem, cùm de hoc apud illum negocio nuper agerem, suaui blandaq́; oratione accuratè expressit.

Superest igitur, mi Hoppere, ut hoc, qualecunque est, scriptum, certissimum meæ erga te obseruantiæ testimonium æqui boniq́; consulas, téque huic nostræ disputationi æquum iudicem præbeas. Quòd si male feriati illi homines, qui glādibus semper innutriti delicias istas ferre non possunt, impetum in me fecerint, nec illi sim excipiendo, ut summa est uirium mearum imbecillitas, tuæ erit humanitatis & φιλαληθείας *causam hāc*

&

& æquam & Reipublicæ vtilem aduorſus imperitorum hominum & iniquorum quiſquilias defendendam ſuſcipere. Ego ſanè, vbi copias meas, quæ ex Græcia & Italia auxiliares aduentant, coëgero, omnibus viribus omnique contentione Barbariem illam radicitùs euellere decreui: Forti hercule, & ſtrennuo Ducem animo me præſtabo: militum meorum incredibilem virtutem & fortitudinem iam ſatis ſuperquè magno ſuo malo periclitati ſunt hoſtes. Ita fore confido, vt Græci Latiniq́ue exercitus robur ſuſtinere nullo modo poſſint. Bene vale, & me ama.

Louanij, 1559.



IN MISOCALON INfensissimum Musarum hostem.

Impie quid vitream temeras Permessidos vndam,
Delicias Phœbi, deliciasq; Iouis?
Quid Pindum, Eurotam, geminoq; cacumine mõtem,
Conscceleras lingua garrulitate tuæ?
Blanda vbi Calliope cœtus imitata sororum
Daphnæam saltat molliter ad cytharam,
Et patris æterni laudesque decusq;, tenello
Et mihi quæ non fas dicere, facta canit,
Vicerit vt crudos immani corpore fratres,
Reddideritq; suis numina amica locis.
Nunc vbi Saturno tenebrosa in tartara misso,
Commoto terret cuncta supercilio,
Musarum & vindex terrorem mentis iniquæ
Aetherea vibrat fulmina missa domo.
Illa parata tuo capiti, & quicunque sorores
Despicit, & nugas carmina docta putat.
Sunt etiam Musis quæ non clypeo arma retundas
Opposito, tenerum si mouet ira iecur.
Hæc laqueo sensit nodatus colla Lycambes,
Quòd vati est ausus dicere conuicia.
Threicioque ferus Phocæis victor in oris
Milite, virginibus vimque dolumque parans,
Dum sese aëriæ vecors de culmine turris

Proijcit,

Proijcit, & fœdo sanguine tingit humum.
Sic etiam nemorum querulæ conuicia Picæ
Pæonides rauca garrulitate strepunt.
Idmoniæ & tectis temeraria pendet Arachne,
Necdum mobilibus temperat articulis.
Nos quoque si rabies nigris armarit Iambis,
Et madeat sicci pagina felle senis,
Quantis heu lachrymis cupias lenire furentem,
Quum fixus dederis in cruce supplicium?
Sis exemplo alijs, ne quis sacra numina Vatum
Concitet, ærumnis admoneasque tuis.
Grunniet hic porcus, tribulis pascetur asellus,
Pieriæque cadet vultur odore rosæ:
Et cunctis odio vitam traducet inertem,
Atque erit in toto fabula nota foro.
Contemptamque gemet Pimplam, lucosque sonantes,
Bellerophontæi quà scatet unda loci.
Quin vbi Persephonæ stridentes viderit vmbras,
Cum cinere inuiso pallida Dipsas erit.
Vt quo tam fuerat quondam lætata veneno,
Tetrior haud careat dipsade lingua cinis.
Tullius an Latiæ decus admirabile linguæ
Quo nil Romano maius in orbe vides,
Doctus & abstrusas rerum cognoscere causas,
Et pro sollicitis verba sonare reis,
Non satis Aonias fuerit defendere lauros,
Vno te niueos dilacerante choros?
Iam iam tela parent, genus irritabile vatum,
Et meritas feruens concitet ira minas.
Sed quæ turba ruit tragicos induta cothurnos,
Et rapit insano mentem animumque sono?

Sic-

Siccine nunc Aganipp ais inimica chorais
Te video turpi vertere terga fuga?
Quò properas demens? siste, est fuga nulla saluti.
En robur, tortos accipe funiculos.
Luminaq; torua corax, laniabit viscera Lachne,
Vulturius linguam, cætera membra lupi.
Sic pereat, sacros poterit quicunque Poëtas
Atque Heliconiadas scindere conuitijs.
Vt lauros circum & Hyantæan Aganippen
Lympha Medusæo fonte perennis erit.



IO. LÆZII RVPELLANI COMMENTARII IN ORAT. CIC. PRO ARCHIA POETA.



Ad Clarifs. virum Ioachimum Hopperum.

EXTANT in hanc orationem doctorum hominum Commentarij, quibus mens & consilium Ciceronis alioqui per se nõ obscurum & reconditum Iuuentuti satis innotescit. quo in genere interpretandi si mihi versari hic decretum esset hoc est crambe bis repetita, quod aiunt, miserè lectores enecare, certè cùm hac mea impudentia meritò magnis cachinnis explodendus viderer. Quid enim est illud protrita ista & vulgaria omnibusque decantata toties inani loquacitate inculcare, sicque & ocio & literis abuti? Mihi certè quum longè aliud cõsilium fuit huius Orationis enarrandæ (quum primum professionem hanc amicorum quorundam hortatu Louanij suscepi) tùm in præsentia multũ dissimilem habeo rationem hosce meos Cõmẽtarios sub tuo nomine Hoppere doctissime, edendi. Non possum enim non molestè ferre Poësim suauissimam simul & vtilissimam studiorum nostrorum partem tam contemptam iacere & neglectam, immo si Dijs placet, propha norum hominum calumnijs & Sycophantijs turpissimè proscindi, quum tam numerosa

bonarum omnium rerum ſuppellex optimarũque præceptionum velut ſeges ex hac vna colligatur. Sed de his accuratius, certè prolixiùs iã tecum egimus. Quum igitur viderem elegantiſsima hac Oratione Poëtarum defenſionem Romanæ eloquentiæ Principem M. Tullium ſuſcepiſſe, magnaque cura & orationis contentione, ac admirando rerum, verborum, ſententiarum ſplendore cauſam hãc noſtram peregiſſe, operæprecium facturum me putaui ſi & ipſe à pueris huic literarum generi naturæ quadam inclinatione deditus controuerſiam eandem arriperé, Muſasque ab iſtorum contumelia & iniurijs vindicarem. Neque enim parùm fallitur qui putat de ſolo Archia contentionem hic eſſe ſuſceptam, de Poëticis ſtudijs, immo in vniuerſum de omnibus artibus, quæ homine libero ſunt dignæ, diſputatur. Quare non eſt quod quis nouo & inuſitato genere interpretandi vehementius commoueatur: Diſputatio eſt planè philoſophica, eam etiã philoſophicè nobis diſcutiendam putamus: quo in genere nec minutiora iſta, quæ tamen plurimùm vtilitatis & ingenij non parum complectuntur, Rhetorum præcepta ad Elocutionem maximè ſpectantia fuſius perſequi voluimus. Quod ſi plærunque liberius & copioſius (neque enim me iſtorũ terminis coërceri volo) diſputationis filum protaxero, non eſt etiam, Hoppere, quod mirum tibi id videatur. Argumentum eſt mirè fœcundum, quodque quum omnium artium & ſcien

tiarum

tiarũ præſidio fulciatur ἀνθηρογραφεῖσθαι gaudeat. Quare videndũ mihi fuit, ne fœcũditas illa rei propoſitę nimia mea ſterilitate areſceret, Certè, niſi vehemẽter fallor, ſi quis attẽtè diſputationis noſtrę fines, huiuſque orationis ſcopũ conſideret, non me aliena conſectantem reperiet ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν. Sed ad rem veniamus. Vir quidã eruditus & in hoc diſciplinarum genere optimè verſatus, paucis & dilucidè, vt ſolet, totius huiuſce Orationis Diſpoſitionem & οἰκονομίαν demonſtrauit, quem, vt opinor, poſtea ſunt alij inſecuti. Eorum igitur, quia rem iſtam accuratè tractarunt, veſtigijs inhærebo, ſic tamen, vt hæc ab illis ipſis malim ſtudioſos petere. In omni genere ſcripti quod aut legendum aut imitãdum, aut excutiendum aſſumimus, in primis nobis eſt inquirendum, diligenterque animo concipiendum præcipuum illud in quo velut cardo totius cauſæ vertitur, hoc eſt, inueſtigãda eſt nobis prima illa & generalis propoſitio, vnde tota reliqua oratio depẽdet, & ad quam confirmandam & corroborandam omnibus argumẽtorum & ſententiarum viribus Orator contendit. Hæc cõſtitutio cauſæ dicitur, vulgò ſtatum appellant noſtri Rhetores. Hunc vbi deprehenderimus, ſtudioſè cauendũ eſt ne in reliqua oratione nobis excidat, alioquin enim vbiq; cæcutiemus, nec aſcititium illum verborum & ſentẽtiarum ornatum ad proprium certumq; auctoris ſcopum referemus, ac vt inconſideratè acta neruo ſagitta temerè nimis errabimus. Deinde

accuratè eſt notanda & attentè, totius orationis Diſpoſitio & οἰκονομία, vt videamus quæ partes quomodo ſibi inuicem cohæreant. Hac methodo profectò longè facilius conſiliũ & mentem ſcriptoris deprehendemus, nulloque negotio quorſum hæc aut illa, hoc aut illo loco attexuerit videbimus. Habet & alia plurima emolumenta, hæc induſtria & diligentia obſeruandi in quolibet ſcripto ſeriem ſententiarum, certamque omnium partium & membrorum orationis connexionem. Sic enim & de aliorũ ſcriptis iudicium formatur noſtrum, & certiora ipſi magiſque cohærentia ſcribere aſſueſcimus. Huius autem rationis ignoratione plæroſq; videas adeò confuſas, perturbatas, & ſibi diſsimiles orationes edere, vt planè ſcopæ diſſolutæ videantur. Sunt enim monſtroſi partus, qui nec caput, nec pedes, nec cætera membra naturali ordine diſpoſita habeant. Eo nomine malè etiã audijt vir alioqui doctiſsimus Annæus Seneca, quem quidã non illepidè dixit funiculos ex arena nectere. Ego ſanè multos vidi qui quũ & optimè de rebus ſentirent, & facultate dicendi valerent, & proprijs ac electis verbis vterentur, tamen quod nullo ordine procederent, animiq; ſui concepta cõfuſè & perturbatè expromerẽt, non potuerunt dilucidè & apertè quę in animo habebant edocere. Nimirum illud vitij ignaua illa ſocordia & negligentia ſibi contraxerunt, vtpote, qui leui brachio, & extremis tantũ digitis (vt aiunt) aliorum ſcripta attingant, nullamque

que ordinis & diſpoſitionis rationem habeant, ſed tanquam Chaos aliquod confuſanea rerum omnium permixtione conflatum cæcutiētibus oculis intueantur. Conſtitutio cauſæ, id eſt, totius huiuſce orationis ſcopus hic eſt, Archias eſt ciuis. Omnem vero diſpoſitionem, quacunque de re demum ſuſcipiatur, neceſſe eſt ſyllogiſmo aliquo comprehēdi. Is nudus & ſimplex talis hic eſt. Quicunque ſocijs ciuitatibus aſcriptus eſt, is eſt ciuis Romanus, Archias autem ſocijs ciuitatibus aſcriptus eſt, Igitur Archias eſt ciuis Romanus. Ad hunc modum ſi in omnibus ſcriptis ornamenta illa externa, quæ ad cauſæ cō firmationem, & à plæriſque etiam auditorū elu ſionem adducuntur, ornatumque & ſplendorē verborum, quo res per ſe tenues & exangues decorantur, ſubtraxeris, longè ſyncerius & prōptius de omni re propoſita iudicium ferre poteris. Quod quum paucißimi hodiè obſeruent, fit vt ridicula & inepta plurimorum ſcripta in magno precio habeantur, quæ hac cenſura diligentet excuſſa, & velut ad Lydium lapidem explorata ſtatim conciderent, & communi omniū conſenſu exploderentur. Neruos & ſuccum, ipſumque orationis ſanguinem ſpectare oportet iudicaturos, non fucatæ cuti, aſcititijsque coloribus, vt ociofis & inanibus picturis inhærere. Illius igitur Syllogiſmi concluſio, vocatur ſtatus cauſæ, qui etiam idem eſt in Oratione pro Cornelio Balbo, qua eum defendit eſſe ciuē Romanum. Ratio tamen qua aduerſarius ius ciui-



tatis istis adimere conatur, in vtraque oratione non est eadem. Ibi enim accusator non negabat Balbum à C. Pompeio ciuitate donatum, sed licuisse hoc Pompeio id verò acriter pernegabat. quod quum euinceretur certè ciuis non erat Balbus. Igitur Ciceroni laborandũ fuit, vt hoc Pompeio licuisse cõprobaret. Hîc autem Gracchus negat Archiam socijs ciuitatibus ascriptũ esse, ac proinde ius Ciuitatis Romanæ ei eripit. Tabulas Heracliensium publicas desiderat, domicilium Romæ eum habuisse, professumque negat, Census Romanos requirit. Quibus omnibus diligenter Cicero respondet, nec de Archiæ ciuitate dubitandum esse docet. Argumenta ducta sunt à lege & testibus, quæ in Iudiciali genere plurimùm commendantur. Sic enim in Topicis: Sed quoniam lege firmius in cõtrouersijs disceptandis esse nihil debet, danda est opera, vt legem adiutricem & testem adhibeamus. Porrò quia res per se satis sterilis, & inamœna erat, causam seu controuersiam, quã ὑπόθεσιν vocant, ad propositũ, vel, vt alij nominant, ad quęstiones ciuiles & philosopho cõuenientes, quæ dicitur θέσις, traducit. Ornátque causam & amplificat, præclaris illis locis comunibus de Poëticis studijs, & in vniuersum de humanioribus literis, de gloriæ cupiditate virtutisque mercede. Et hoc est quod in Oratore scripsit, & in Topicis præcepit, vt à proprijs personis atq; temporibus auocemus controuersiam, quia latius liceat dicere de genere, quàm de specie, et quod

in vniuerso probatum est,id in parte probatum esse necesse sit. Vt,si omnes literati sunt colendi & ciuitate donandi, maximè autem Poëtæ, propter huius artis diuinitatem: certè maximo honore erit afficiendus Archias horum studiorum commendatione clarissimus. Reliqua & copiosius & doctius ille,quem suprà laudaui. Genus autem dicendi in hac oratione est tenue, acutũ, molle,tenerum, omnia docẽs & dilucidiora nõ ampliora faciens, aliquando tamen concinnius & ornatius,subtiliq; quadam & pressa oratione limatius. Addit enim subinde aliquos vt in corona toros, & orationem modicis verborũ sententiarumq; ornamentis distinguit. Nonnullis id Atticum dicitur, multùm tamen reclamante Cicerone. Magna est profectò suauitas & iucunditas huiusce orationis, qua citra vehementiores & turbulentiores motus leniter flectuntur animi, & quasi ducentem sequuntur Oratorẽ. Quemadmodum in picturis Apelleis illæ delectant multùm; & suprà cæteras omnes arrident, quæ tenuissimas maximeq; delicatas habent lineas. In eo genere apud Græcos principatũ obtinet Lysias egregiè subtilis scriptor atq; elegãs. Demetrius etiam Phalereus(idem enim vtrunque genus hic facio,etsi ille forsan tenuior) plurimùm laudatur,cuius oratio cùm sedatè placideque loquitur, tùm illustrant eam quasi stellæ quædam translata verba atq; immutata. Apud Latinos vehementer & sanè nõ satis commendantur Terentius, & Iulius Cæsar præstantissimi pro-

mi proprietatis auctores. Apud hos locutio est emēdata, latina, nitida, lenis, tersa, iucunda, suauis, amœna, deniq; talis vt si quid adideris aut mutaueris, aut detraxeris vitiosius ac deterius sit futurum. Quare studiosos omnes hortor & moneo, vt hos duos scriptores sibi familiarissimos habeant, nec vnquàm scripta illorũ de manibus deponant. Recentiorũ nullum noui, qui sit aliquid veræ laudis in hoc genere cõsecutus, viuentium tamen nominibus parco. Eodem pene filo conscriptæ sunt à Cicerone epistolæ ad Atticum, inter alias enim, quas imperiti familiares nominant, nonnullæ magis assurgunt. Item Philosophici aliquot libri, maximè insignis ille de Amicitia, & de Officijs, vbi magnoperè hortatur Cicero filium, vt nõ solùm orationes, sed hos etiam de Philosophia libros, qui iam se illis ferè æquarunt, studiosè legat. Vis dicendi, inquit, maior est in illis, sed hoc quoq; colendum est æquabile & temperatũ orationis genus: Et id quidem nemini adhuc Græcorum video contigisse, vt idē in vtroq; genere laboraret, sequereturq; & illud forense dicendi, & hoc quietũ disputandi genus. Porrò Archię accusator Gracchus quidam fuit, homo sanè improbus qui Licinium ocio literario indulgentē, ac de vniuersa Italia ingenuarum artiũ professione optimè merentem, in hoc discrimen ciuitatis amittendæ protraxerit. Nostri vero, hoc est, Poëtarum, immò literatorum omnium aduersarij qui sunt, obsecro, aut quales? Imperiti & ἀμουσότατοι homines,

mines, qui (quũ vel alabaster vnguẽti plenus illis puteat) iudicij quadam deprauatione, naturæq; suæ improbitate, & rerum optimarum imperitia doctis facessunt negocium, nec solùm τὴν δίκην verũetiam τὸν πόλεμον γεάφουσι, hancq; vtilissimam literaturæ partẽ nefandis conuicijs & calumnijs turpissimè contaminant. Sed iam tempus est Ciceroni ad dicendum accincto nos aures dare.

SI quid est in me ingenij Iudices, quod sentio quàm sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter esse versatum: aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarũ artiũ studijs, & disciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet. Nam quoad longissimè potest mens mea respicere spatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari vltimam, inde vsque repetens, hunc video mihi principẽ,

& ad suscipiendam, & ad ingrediendã rationẽ horum studiorũ extitisse. Quòd si hæc vox huius hortatu, præceptisq; cõformata nonnullis aliquando saluti fuit, à quo id accepimus, quo cæteris opitulari, & alios seruare possemus, huic profectò ipsi, quantũ est situ in nobis, & opẽ, et salutẽ ferre debem⁹. Ac ne quis à nobis hoc ita dici forte miretur, qđ alia quædã in hoc facultas sit ingenij, neque hæc dicendi ratio, aut disciplina: nec nos quidẽ huic cuncti studio penitus vnquam dediti fuimus. etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddã commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quæstione legitima, et in iudicio publico, cum res agatur apud Prætorem Po. Ro. lectissimum virũ, & apud seuerissimos Iudices tanto conuentu hominum ac frequen-

quentia, hoc vti genere dicendi, quod nõ modo à consuetudine iudiciorum, verũ etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à vobis, vt in hac causa mihi detis hãc veniam, accommodatam huic reo, vobis, quemadmodum spero, non molestam: vt me pro summo Poëta, atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominũ literatissimorũ, hac vestra humanitate, hoc denique Prætore exercente iudiciũ, patiamini de studijs humanitatis ac literarum paulò loqui liberius: & in eiusmodi persona, quæ propter otium ac studium minimè in iudicijs periculisq; tractata est vti propè nouo quodam & inusitato genere dicendi. Quod si mihi à vobis tribui, concedíque sentiam, perficiã profectò, vt hunc A. Licinium non modò non segregandum, cùm sit ciuis, à numero ciuium: verumetiam, si non esset, putetis asciscendum fuisse.

DE EXORDIO.

TOtum hoc Proëmium dependet ex loco communi de referenda gratia. Quæ sanè ratio est optima certissimaq; conciliandæ auditorum beneuolentiæ. Quis enim illi non faueat, qui non vereatur quęlibet discrimina iudiciorumque pericula subire, vt meritã alicui gratiam persoluat, seque memorem accẽpti beneficij testetur? Solet hoc vbique Cicero diligenter obseruare principioque honestã maximè suæ defensionis causam proponere. Sic in oratione pro Cornelio Balbo, vt grati animi officia exhiberet, ad dicendum se accessisse testatur, multis enim magnisque beneficijs Balbo obstrictus volebat videri. Principio orationis, inquit, hoc oppono, me omnibus qui amici fuerint saluti meæ & dignitati, si minus ad referendam gratiam satisfacere potuerim, ad prædicandãm & habendam certè satis esse facturum. Sic autem hic agit Cicero. Decet vnumquenq; beneficiorum suorum fructum colligere. quemadmodum & alibi dixit: Liberale officium est, serere beneficium, vt metere possis fructũ, fidei conducit in loco debitum retribuere: illic enim animi voluntas propẽsa comprobatur, hic memoria collaudatur. Igitur Archias suo iure huius eloquentiæ, quam informauit & instituit, mercedem potest reposcere. Hoc ita exprimit: Si quid est in me ingenij, si qua exercitatio dicẽdi, aut si huiusce rei ratio aliqua, id omne Archiæ

chiæ acceptum fero. Hanc autem periodum, vt patet, incremento illuſtrauit, addidit enim Ingenium, Exercitationem, & rationé. Poſteà confirmat illud circumſtantijs, idque breuiſsima circumductione, quod primus hic Ciceronem doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, erudierit. Nam quoad poteſt longiſsimè mens mea reſpicere. &c. Iam ſequitur vtriuſque propoſitionis connexio, eamque loco à minori amplificat. Quod ſi hac dicendi facultate, quam ille præceptis informauit, nõnullis fui præſidio, multosque ex inſidijs & periculis hac voce eripui, profectò, inquit, longè magis decet quicquid illud eſt, cuius auctor & princeps mihi extitit, ad Licinij ſalutem & opem conferre. Hæc Cicero. Ita & nos in hac concertatione: Si quid ingenio & induſtria (quæ tamen in nobis infrà omné mdiocritatem eſſe agnoſco) ſi quid exercitatione aſsidua, vehementique animi cõtentione (in qua me non inficior maximam ætatis meæ partem confeciſſe) in bonarum diſciplinarum ſtudijs ſumus conſecuti, earum omniũ rerum fructum & quaſi mercedem à nobis in præſentia repoſcere propè ſuo iure debent Poëtæ. Quum enim diligentius apud me puerilium meorum ſtudiorum rationem recolo, illiusque meæ inſtitutionis memoriam recordor vltimã, inde vſque repetens, quum primùm os tenerũ & adhuc balbum magiſter figuraret, video eos mihi ad inchoanda & excolenda maiora ſtudia principes & auctores extitiſſe. Incredibili enim

rerum

rerum varietate, ſumma verborum ſuauitate & copia, admirabili rerum excogitandarum acumine, præcipua explicādarum animi conceptionū dexteritate, ita ſum allectus & bonarum diſciplinarū amore incenſus, vt ab eo tempore nullum conquieſcendi, intermittēdique ſtudij ſpatiū à meipſo impetrare potuerim. Quare, quicquid illud eſt quo plurimi per nos illuſtrantur, multorumque in Republica actiones, conſilia, inſtituta magnis multiſque præconijs ad cælū extolluntur, hoc certè totum nobis ad horum (ex quorum fontibus facultatē illā hauſimus) patrocinium & commendationem, ſi volumus eſſe grati, conferre debemus. Cur enim Poëtas omnium meorum ſtudiorum principes & auctores dicere verear, quum ipſe Cicero Romanorum Oratorum Virgilius totam ſuę eloquentiæ & eruditionis facultatem ad illos reuocare non erubuerit? Certè Grammaticæ (quæ niſi omnibus alijs artibus fideliter fundamenta iecerit, quicquid ſuperſtruxeris corruet) profeſsio diuiditur in duas partes à Quintiliano, rectè loquendi ſcientiam, & Poëtarum enarrationem, eoque plus habere dicitur in receſſu, quam in fronte promittat, qua ſanè in parte ab illis iſtis μισανθρώποις qui Poëtas criminantur, tam longè diſsidet, quàm multùm illi ſibi videntur ſapere. Ac ne quem noua hæc & inſolita interpretādi ratio perturbet, vel orationis noſtræ vehemētia offendat, quæſo à Lectoribus vt hanc mihi veniam dent, vt pro ſummis Poëtis, eruditiſsimiſque

misque hominibus dicentem, summa literatorum omnium expectatione, hac illorum humanitate, denique Hoppero totius nostræ contentionis iudice, patiantur de studijs humanatatis, ac literarũ paulo loqui liberius, & in ea re, quæ tenui illo & laconico dicendi genere explicari nõ potest, vti maiore quadã & copiosiore orationis vbertate, atque adeò mihi adolescenti, qui & ętatis ardore, & ingenij celeritate forsan sum concitatior, illud non denegandũ putent: quod si tribui concedique mihi sensero, efficiam profectò, vt Regibus rerumque gubernatoribus non solum vtilem, verumetiam necessariam esse Poëtarum lectionem vno omnes ore iudicioque confirment.

Si quid est in me ingenij] Modestia in Oratore, suique ingenij & facundiæ eleuatio, mirificè hominum animos afficit, vt contra ostẽtatio, quæ quum in omnibus, tùm maximè in Oratore est turpissima, grauiter offendit, & alienat. Ideoque periti harum rerum artifices initijs orationum solent sua extenuare, & quasi iudicum auxilium implorare, quod infirmos se, & contra agentium ingenijs impares ostendãt. Huius generis, teste Fabio, fuerũt plęraque Messalæ proœmia. Et nostri etiam Ciceronis, qui quũ fuerit alioqui magnus rerum à se gestarum iactator, eloquentiam tamen nunquam sibi immodicè in dicendo arrogauit, quum eam summã cõcederet aduersariæ partis aduocatis. Vt in nobili illa oratione pro Quintio: Eloquentia, inquit,

quit, Qu. Hortenſij ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor: Gratia S. Næuij ne P. Quintio noceat id vero non mediocriter pertimeſco. Neque hoc tantopere querendū videretur, hæc ſumma in illis eſſe, ſi in nobis eſſent ſaltem mediocria. Verùm ita ſe res habet, vt ego qui neque vſu ſatis & ingenio parum poſſum, cum patrono diſertiſsimo comparer. Et paulò pòſt. Ita quod mihi conſueuit in cæteris cauſis eſſe adiumento, id quoque in hac cauſa deficit. Nam quo minus ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparaui. Et pro Cornelio Balbo vbi dixiſſet cauſa meandē ab integerrimis, & exercitatiſsimis viris eſſe peractam, ſubiungit. Quæ ſunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ quantam vos in me eſſe voluiſtis, vſus mediocris, ingenij minimè voluntati paris. Sed à ſuſcepta noſtra ratione non erit alienum, Quintiliani hac de re grauiter & planè Philoſophicè diſputantis verba adſcribere. Sic igitur habet lib. 11. cap. 1. quod eſt de aptè dicendo. In primis omnis ſui vitioſa iactatio eſt, eloquentiæ tamen in Oratore pręcipué, adfertque audientibus nō faſtidium modò, ſed plærunque etiam odium. Habet enim mens noſtra natura ſublime quiddam & erectum, & impatiens ſuperioris. Ideoque abiectos aut ſubmittentes ſe libenter alleuamus, quia hoc facere tanquam maiores videmur, & quoties diſceſsit æmulatio, ſuccedit humanitas. At qui ſe ſupra modū extollit, premere ac deſpicere creditur, nec tam ſe maiorem,

quàm

quàm minores cæteros facere. Inde inuidẽt humiliores: (nam hoc vitium est eorum, qui nec cedere volunt, nec possunt contendere) rident superiores, improbant boni. Hæc mihi propter sententiarum grauitatem dignissima sunt visa quæ ascriberentur.

Hic A. Licinius] Licinij vitam postea eleganter describit. Huius temporibus fuisse lego Chiliũ & Theophanem Mitylenæum Poëtas nobiles. Cic. ad Att. lib. 1. Epigrammatis tuis quæ in Amaltheo posuisti cõtenti erimus, præsertim cũ & Chilius nos reliquerit, & Archias nil de me scripserit. Item alibi: Velim te ex Theophane te spicere quonã in me animo sit Arabarches. quo in loco Pompeium docti intelligũt. Siquidem Tacitus dicit eum inter intimos Pompeï fuisse connumeratum, & satis constat quod res gestas illius Epico carmine fuisset complexus, à Pompeio in concione militum fuisse donatum ciuitate. tum quidẽ quum lege Gellia fuisset decretum, vt illi soli ciues haberentur, quibus ciuitatem fuisset impertitus Pompeius. vt postea dicetur.

Vltimam] id est, primam. Virgilius 2. *isque parentem*
Te Saturne refert: tu sanguinis vltimus auctor.
Hîc autem est dignissima obseruatione prima illa institutio, qua Ciceronis puerilis ætas est ad humanitatem informata, quæque primum, & quo modo iacta sint fundamenta tantæ eloquẽtiæ, quanta certè nunquam fuit. Magna est sæ-

piusque agitata inter doctos contentio, nũ primùm pueris sit Poëtarum lectio proponenda. Contendunt alij non rectè illud fieri, quod nimiam illam verborum licentiam lasciuiamque inde assumunt, quæ in oratione soluta vitio datur. Plærique verò confirmant à Poëtis commodissimè puerilia primùm studia informari, idque esse vtile & iucundum. Ego multis hac in re sententiam non interpono meam, breuiter disputationis capita complectar. In primis igitur vel Ciceronis nostri exemplo, quod omnibus vt perfectissimam quandam Ideam propositum esse volo, consultum erit puerorum aures teneras & delicatas Poëtarum cantibus demulceri, sic enim illa voluptate & orationis mollitie deliniti, longè promptiores & alacriores ad reliquas studiorum partes ingrediendas & excolendas se conferunt: & quod maximè est optandum his studiorum blanditijs cõsequimur, vt schola non aliud illis quàm ludus & amœna quædam recreatio videatur. Adde quod domesticum illum & familiarem sermonem maximè purum & tersum è Comœdijs exhauriunt, sensimque aures suas imbuunt grata illa numerorum suauitate: in personis decoré iam tùm obseruare, affectuum commouendorum rationes in promptu habere assuescunt. Cicero quidem in libris de Oratore copiosè docet verba propè Poëtarũ in Oratore esse debere; ideoque à Poëtis genus hoc forense alioqui incultum & horridum expoliri & ornari. Quintilianus etiam

peri-

peritiſsimus inſtituendi Oratoris artifex, nobis ſuffragatur, Virgilijque & Homeri lectionem præcedere, optimè inſtitutum eſſe ait. Quo in genere tamen, ſi mihi à tanto viro nonnihil deflectere licet, Terentium præponi malim. Plautus enim doctiores & cautiores requirit auditores, tùm propter verba, quæ multa ſunt in illo vetuſta & obſoleta, tùm propter inſignẽ multarum rerum obſcuritatem, quæ ex antiqnitatis aut rerum naturaliũ ignoratione plurimos impingere coëgit. Sunt igitur Ciceronis exemplo, & Fabij auctoritate & ratione ita iubente à Poëtarum lectione ſtudiorum noſtrorum velut crepundia deducenda.

Ac ne quis à nobis] Iam ſequuntur duæ occupationes, quarum prior eſt quòd fortè poſſet quis mirari, qua ratione dicat, ſe Archiæ ſtudio & cõſuetudine tantùm in eloquentia profeciſſe, quũ Archias ſit Poëta, plurimumque abſit hoc forẽ ſe dicendi genus triſte & coactum ab illa Poëticorum carminum ſuauitate & licẽtia. Hanc ſoluit loco communi de totius humanitatis nexu & cognatione. Altera verò præmunit & excuſat nouum & inuſitatum genus dicendi, quod à cõſuetudine iudiciorum forenſique ſermone planè abhorreat: eiusque rei cauſam ex circunſtantijs elicit, quod de ſtudijs humanitatis & literarum paulo loqui debeat liberius, quum tantus ſit doctorum hominum concurſus, quumque ipſi Iudices huic ſtudiorum generi maximè ſint addicti, & maximè in eius Rei defenſione qui

nunquàm incerta ista iudiciorũ discrimina expertus, terreretur nouo illo & tetrico genere defensionis.

Etenim omnes artes] Præclarus est profectò dignissimusque explicatione hic locus, quem ex Platone desumpsit Cicero. Sic enim lib. 3. de Orat. Est etiam illa Platonis uera, & tibi Catule certè non inaudita vox, omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium vno quodam societatis vinculo contineri. Vbi enim perfecta vis est rationis eius, qua causæ rerum atque exitus cognoscuntur, mirus quidam omnium quasi consensus doctrinarum concentusque reperitur. Grammatica reliquis artibus viã sternit & præmunit sine hac ne pedem quidem promouere quis in vllo disciplinarũ genere potest. Æquè necessarię sunt eius cognatę & cõsanguineæ, facultates intelligo benedicendi & disserendi. Quis enim poterit animi sui concepta expromere, atque alijs dilucidè & apertè explicare absque illa disciplina, quam à dicendo ῥητορικὴν nominarunt? Quis inuenta sua comprobare, dicta confirmare, opposita diluere, obscura definire, intricata distinguere, citra Dialectices cognitionem? Huius ignoratione primas illas omnium artiũ præceptiones, quæ maximè distinctè & apertè edoceri debuerant, ita confusas & intricatas nobis literatores proposuerũt, vt mihi magis videantur Iuuentutem à discendo deterrere quàm docere, auctoresque tenebris magnis inuoluere, quàm illis lucem ali-

quam

quam adfetre. Adeò omnia ſunt perturbata, cõtorta, & vt Græci loquuntur, ἀνακόλυθα, καὶ ἀσύμφωνα, καὶ ἀνανταπόδοτα, vt nihil magis defuiſſe illis apertũ ſit, quàm mentẽ, hoc eſt, neceſſariam hãc diuidendi artem, quam iure Plato vocauit τῶν μαθημάτων θριγκὸν, id eſt, diſciplinarum loricam & munitionẽ. Hac deſtituti qui ſe ad Iuris vel Medicinæ vel Theologiæ vel cuiuſlibet doctrinæ ſtudia conferunt, non minus videntur ridiculi, quam ille qui cribro puteum exhaurire conabatur, aut, vt lepidè dixit Simocratus, κοτύλῃ τὸ ἀτλαντικὸν ἅπαν ἐκροφῆσαι πέλαγος. De Iuriſprudẽtia quis te melius, Hoppere, cuius in hoc genere extant præclara ſanè, & erudita ſcripta, poterit iudicare? Noſti quàm luculenti ſint & inſignes illorum errores, qui ſine Græcarum literarũ, totiusque antiquitatis, & huius, quam tantopere celebramus, artis cognitione illotis, vt aiũt, manibus hæc ſtudia ſint aggreſsi. In Medicina qui præter hæc omnia, exactam rerum naturalium Mathematicarumque artium cognitionem nõ attulerit, in plæriſque omnibus miſerè cogetur ἰλλωπεῖν καὶ παραβλέπειν. Extant quidẽ doctorum hominũ hac in parte lucubrationes, quibus multum ſubſidij poſsit ſtudioſis adferri, at tanta eſt imperitorum hominum colluuies, vt niſi quis ſe his bonarum literarum fulcimentis præmunierit, neceſſario cum illis in eandem foueã protrahatur. De rebus Theologicis, taceo: notum eſt illud Saturniæ lemæ. Omnium verò harum diſciplinarum, qui primas obtinent, & ſcripto-

res, & profeſſores, è Poëtis carmina velut condimenta quædam mutuantur, quibus tetricum illud & auſterum genus orationis leniāt & mitigent, lectorumq́ue aures defeſſas, & rerū aſperitate offenſas recreent. Hinc videas Iuriſperitos, Medicos, Theologos paſsim Poëtarum noſtrorum verſus aliquot ſuis ſcriptis inſerere, hiſq́ue velut floſculis & luminibus mirandum in modum exultare. Neque vero puduit Platoné, Ariſtotelem, Galenum aliosq́ue veteres philophos dogmata ſua Homeri, Heſiodi, Pindari cæterorumq́ue Poëtarum auctoritate & teſtimonio corroborare. Porrò mirificam illam diſcipli narum omnium connexionem Poëtæ quoq; nobis ſuis figmentis & inuolucris adumbrarunt. Siquidem quamuis noué illis virginibus cuiq; ſuum peculiare attribuant εὕρημα, Clio enim, vt aiunt Rhetoricam, Euterpe tibiarum cantum, Thalia Comœdiam, Melpomene Tragœdiam, Terpſichore cytharæ ſonum, Erato poëſim, Polymnia Geometriam, Vrania Aſtronomiā, Calliope verſus inuenit, quæ omnia diuerſa ſunt & diſcrepantia, tamen ex iſtis vnà compoſitis, cumulum quendam & aceruum conficiunt: qué Græci ἐγκυκλοπαιδείαν, Quintilianus orbem doctrinæ vocat. Siquidem velut in circulum omnes diſciplinæ voluuntur, & in ſe mutuo cōuertuntur, vt altera ſine alterius præſidio nullo modo conſtare poſsit. Mutuis enim auxilijs hic ſtant omnia, quemadmodum ait Hippocrates: τὰ μόρια τοῦ σώματος πάντα ἀλλήλοις εἶναι συμπαθῆ. Huc

alluſit

allusit etiam Hesiodus, quum in Theogonia ait, Mnemosinem nouem dierum concubitu Ioui peperisse ἐννέα κούρας ὁμόφρονας, nouē virgines vnanimes. Recteque putat Io. Zetzes eius interpres apprimè eruditus & accuratus ὅτι δείκνυσι τὰς λογικὰς ἐπιστήμας ἀλλήλας ἐπικοινωνούσας. id est, sciētias omnes in ratione positas sibi vicissim omnia communicare & impertiri. Veluti in Musica omnis harmonia ex diuersarum vocū & discrepantium neruorum concordia existit, quæ omnia si diuulseris & distraxeris, iam perit illa suauitas cantus & delectatio. Adhibentur lyra, cythara, fistula, aliæq; instrumentorum species, quæ & si propriam & peculiarem quandam obtineant Musicam, tamen ex illa communi velut conspiratione optimus quidam efficitur concētus: quod in disciplinis quoque accidit. Est igitur nobis satis accuratè, vt quidem fert præsens disputatio, in genere explicata illa periodus, de omnium artium societate, nūc & speciem, quæ ad hunc locum facit, discutiamus, propioremq; causam illius ex ipso Cicerone eliciamus: Est, inquit 1. de Orat. finitimus Oratori Poëta, numeris astrictior paulò, verborum autem licentia liberior, multis vero ornandi generibus socius ac penè par, in hoc quidē certè prope idē, nullis vt terminis circumscribat & definiat ius suum, quo minus ei liceat eadem illa facultatè & copia vagari, qua velit. Et paulo post vbi in Oratore acumen Dialecticorum sentētias Philosophorum requirendas esse dixisset, adiunxit

verba etiam prope Poëtarum. Ab his cõmouendorum affectuum ratio, numerus, decor plurimarumque rerum cognitio petitur. Itaque non solùm propter communem illam & vniuersam omnium disciplinarum consensionem ac velut conspirationem Oratoris studia cõfirmat & alit Poëta, verũetiam propter proprias, & peculiares suas dotes. Quod verò ait, omnes artes quæ ad humanitatem pertinent: dignum mihi visum est hîc ascribi, quod etiam alij annotarũt ex Gellio, qui libro 13. cap. 15. Noct. Att. docet, Humanitatẽ non solùm significare id quod Græcis dicitur φιλανθρωπία, & significat dexteritatem quandam beneuolentiamque erga omnes homines promiscuam, sed etiam id propemodum quod Græci παιδείαν, nos eruditionem institutionemque in bonas artes dicimus: vel quòd disciplinæ cura & scientia vni ex vniuersis animantibus sit homini data: vel quòd qui ingenium liberalibus artibus excoluerunt, ij sunt vel maximè humanissimi. Vnde illud venustimi Poëtæ:

Scilicet humanas didicisse fideliter artes
Emollit mores, nec sinit esse feros. Et,
Scilicet ingenium placida mollitur ab arte
Et studio mores conuenienter eunt.

Forẽsi sermone] Qui est horridior & incultior, minusque amœnus & suauis. Hunc refractariolũ vocat ad Att. lib. 2. vbi sic ait: Fuit enim mihi cõmodum, quòd in eis orationibus, quæ Philippicæ nominantur, enituerit ille tuus ciuis Demosthenes, & quòd se ab hoc refractariolo iudiciali

dicendi

dicendi genere abiunxerit.
Iudicio publico] Eſt enim de iure ciuitatis quæ res maximè ad Rēpub. ſpectat ſicut repetundarum, ambitus, maieſtatis & ſimiles cauſæ. Extat etiam titulus apud Valerium Max. lib. 8. de iudicijs priuatis.
Hoc concurſu hominum literatiſsimorum] Conuerant enim eò ferè omnes illi, qui bonarum literarũ ſtudijs erant addicti, quòd non ſolùm Archiæ, verumetiam literarum literatorumque omnium cauſa agi videretur.
Quod ſi mihi à vobis] Concluſio eſt exordij, qua reddit attẽtos auditores. Sic pro Cornelio Balbo. Hîc ego nunc coner ſic agere, Iudices, non eſſe fas dubitari, quin quòd Cn. Pompeiũ feciſſe conſtitit, id non ſolùm decuiſſe, ſed etiam debuiſſe fateamur.

Nam vt primum ex pueris exceſsit Archias, atque ab his artibus quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, ſe ad ſcribendi ſtudium contulit: primùm Antiochiæ (nam ibi natus eſt, loco nobili, & celebri quondam vrbe & copioſa, atque eruditiſsimis hominibus, liberaliſsimiiſque ſtudijs affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria

contigit. Pòst in cæteris Asiæ partibus, cunctæq́ Græciæ, sic aduentus eius celebrabatur, vt famā ingenij expectatiò hominis, expectationem, ipsius aduentus admiratioq́ superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium ac disciplinarum, studiaque hæc & in Latio tum vehementius colebantur, quàm nunc ijsdē in oppidis, & hic Romæ propter tranquillitatem Reip. nō negligebantur. Itaque hunc & Tarentini, & Rhegini & Neapolitani ciuitate, cæterisque præmijs donarunt, & omnes qui aliquid de ingenijs poterāt iudicare, cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritaue famæ cum esset iam ab sentibus notus, Romam venit Mario cōsule & Catulo. nactus est primum Consules eos, quorum alter res ad scribendū maximas: alter cū res gestas, tū etiā studiū, atque aures adhibere posset. statim

Lucul-

Luculli, cum prætextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperũt. Sed enim hoc non solum ingenij ac literarum, verumetiam naturæ atque virtutis fuit, vt domus quæ huius adolescentiæ prima fuerit, eadem esset familiarissima senectuti.

NARRATIO est mirè elegans, pura, simplex, & satis amœna ac historicę similis qua mores, vitam, studia Archiæ breuiter describit. Rẽ autem à prima eius ætate repetit, in qua quoq; mirabiles ad virtutem & omnem honestatem motus enarrat, vt Iudicum beneuolentiam illi conciliet. Post, qua ratione iam paululum ætate prouectior, in Italiam in qua Græca tum primũ studia vigebant, se contulerit, & à Tarentinis, Rheginis, Neapolitanis honorificè hospitio exceptus fuerit, & ab Heracliensibus ciuitate donatus. Vbi tota contentio sita est. Quam paucis legum & testium (vt iam diximus) auctoritate discutit.

Ex pueris] Sic dicunt Græci ἐκ παίδων. Xenophõ: ἐπειδὴ ἐκ παίδων εἰς ἥβαν ὡρμᾶτο. postquàm à pueritia ad pubertatem peruenisset.

Primùm Antiochiæ] Antiochia ciuitas est Syriæ nobilissima clarissimaque, & omni rerum copia instructissima. Huius tamen facit mentionẽ

ſatis leuiter Strabo. Meminit & Procopius lib. 1. de bello Perſico. Et Ammianus Marcellinus lib. 14. vbi vicinas vrbes enumerat. Eſt alia eiuſdem nominis ciuitas quæ Antiochia Mygdonica eſt appellata, à Barbaris Niſibis dicitur, eam Plutarchus in Lucullo dicit & opibus & hominum multitudine fuiſſe valde opulentam. facit & illius mentionem Strabo lib. 16. &. 11. ſcribitque eam ſitam ſub Maſio monte, qui ab Auſtro in Meſopotamia Mygdonibus imminet.

Plena Græcarum artium] Ex Græcia tanquam ex vberrimo omnis ſapientiæ fonte diſciplinæ omnes in Italiam profluxerunt. Vnde & alibi ait Cic. Sed ſint iſta Græcorum, ab his enim Philoſophiam & humaniores artes accepimus. Quãquam hac in re parum ſibi cõſtat Cicero, vt abũdè docuimus in ea oratione quam de Græcarũ literarum ſtudijs conſcripſimus.

Propter tranquillitatem Reipub.] Veteres enim illi Romani, homines inculti & verè ferrei, multis magniſque bellis diſtricti rei militaris maximam, literarum penitus nullam habuerunt rationem aut diſciplinam. Hoſtẽ ferire, ictum auertere, vineas promouere, haſtam vibrare, oppida expugnare, denique fortiter belli munia obire pulchrum & honorificum Romanoque digniſsimũ habebatur. at orationẽ eleganter cõtexere, bellum & ſuaue carmen pangere, aſtrorũ curſus obſeruare, rerum naturalium cauſas indagare, mollis, effœminati & degeneris ducebatur. Tota hominum exiſtimatio, omnis

 præſtan-

præstantium virorum gloria ex vna illa militari disciplina pendebat. Ideò serius Poëticam bonasque omnes disciplinas à Græcis acceperunt. Poëtas verò etiam fuisse illis odiosos satis declarat oratio Catonis, in qua obiecit vt probrum Marco Nobiliori, quod in prouinciã Poëtas duxisset, quos & grassatores fuisse vocatos, ab eodem Catone puto annotatum. Hæc etiam attingit Horatius eleganti illa Epistola ad Augustũ de Poëticis studijs:

Græcia capta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio. sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et graue virus
Munditiæ pepulere. sed in longum tamen æuum
Manserunt hodieq; manent vestigia ruris.
Serus enim Græcis admouit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus, quærere cœpit
Quid Sophocles et Thespis, et Aeschilus vtile ferret.

Igitur sedatis compositisq; bellis, quum Romani ocio & pace fruerentur, minusque bellica studia, vt accidit in publica tranquillitate, florerent, contulerunt se ad excolendas & exipiendas Græcas istas disciplinas, quo tempore se Licinius commodissime in Italiam contulit.

Tarentini, Rhegini] Sunt hi omnes populi in maiore Græcia, hoc est, in Calabria & Campania ad oram maritimam versus Siciliam, vbi & hodie est Neapolis, quæ & Parthenope vocatur. Porrò iure ciuili Romanorum duarum ciuitatũ esse ciuis nemo poterat, vt docet Cicero in Orat. pro Cornelio Balbo, & pro A. Cecinna, aliarum

rum verò ciuitatum iure poterat quis plurimis ciuitatibus aſcribi. De iure ciuitatis ſi quis cupiat aliquid cognoſcere, legat orationẽ pro Cecinna, & Balbo, & Alexandrũ ab Alexandro lib. genialium dierum 4. cap. 10. Sunt autem obſeruandæ locutiones iſtæ: Aſciſcere ciuem, ciuitate donare, in ciuitatẽ recipere, ciuitate excipere, in ciuitatẽ ſuſcipere, largiri ciuitatẽ alicui, impartire ciuitatẽ cuipiã, dicare ſe in aliquã ciuitatẽ, furari ciuitatẽ, ciuitate immutari, amittere, perdere ciuitatẽ, & reliquę quę hic paſsim occurrũt.

Cognitione] Notandum hic cognitione pro notitia dici, quod rarius apud Ciceronem reperiatur. Alioqui notum eſt, cognitionem eſſe peritiam & ſcientiam, vt, Cornelius Valerius multarum artium cognitione inſtructiſsimus. Dicitur & dies cognitionis, id eſt, iudicij, quũ de cauſa debet cognoſci.

Mario Conſule et Catulo] Plutarchus in Mario ait, quartum Conſulatum Marium geſsiſſe cum Qu. Luctatio Catulo, cui aſtipulantur Florus, Caſsiodorus & Plinius lib. 17. capite 1. Id putat accidiſſe Glareanus anno ab vrbe condita 652. à quo tamen diſsidet, vt in plæriſque omnibus, Sigonius, qui inde demit quadriennium, Conſulatumque illũ annumerat anno 648. De Marij rebus geſtis vide Plutarchũ in eius vita. De Catulo ſic Tullius in libro de Claris Oratoribus. Iam Qu. Catulus non antiquo illo more, ſed hoc noſtro, niſi quid fieri poteſt perfectius, eruditus, multæ literæ, ſumma non vitæ ſolum

atque

atque Naturæ, sed orationis etiam comitas, incorrupta quædã latini sermonis integritas, quæ perspici cùm ex orationibus eius potest, tùm facillimè ex eo libro quem de Consulatu, & de rebus gestis suis conscriptum molli & Xenophõteio genere sermonis misit ad A. Furium Poëtã familiarem suum. facit & eius admodum honorificam mentionem in libris de Oratore, vt constet Oratorem fuisse admodum elegantẽ & purum, quare non mirũ si studiosè & amanter sit prosecutus Liciniũ. Quis enim bonis literis expolitus, horridáq; illã barbariẽ exutus nõ Poëtis cupidè & libẽter aures ac studium adhibeat? *Statim Luculli*] L. & M. De Luculli studio & beneuolentia in omnes doctos, quũ plurima adducit Plutarchus in eius vita, tum illa sunt commemoratione dignißima quæ hic appingam, vt Veterum Romanorum insignem humanitatem & φιλομαϑίαν, studiosi conspiciant & admirẽtur. L. Lucullus plurimos pulcherrimeque scriptos coëgit libros, quorum profectò vsus maiorem sibi quam ipsa profeßio gloriã vendicabat. Studioso enim cuique & bibliothecæ & quæ circa eas erant scholæ atq; deambulacra liberè perpetuoque patebant. quò se Græci, cùm per ociũ licuisset velut in amœnißimum quoddam Musarum diuersorium, conferre solebant: ibi loquendo, legendo, disputando, diem iucundè terebant. Et Lucullus plærunque vbi eruditißimos viros disputare vidisset, eò se potißimum ingerebat. Si qua etiã ope illis in Repub.

opus

opis fuisset, auctore Lucullo, quamprimùm assectebantur, vt vix credibile sit quod fuit illud quantúmve in Græcos homines studium atque humanitas, fouebat eos, colebat eos, conuiuijs excipiebat eos, & proprios Lares liberã Grę corum Romam venientium aulam faciebat. Ab huius moribus, Dij boni, quàm longè absunt Principes nostri & Magnates?

Prætextatus] Prætexta fuit vestis nobiliũ & ingenuorum puerorum apud Romanos, quã Patritij etiam purpuream induebant, fuitque prima ineuntis ætatis commendatio. hac vtebãtur masculi vsque ad annum ætatis decimum septimum, quo tempore togam puram seu virilẽ induebant, puellæ vero quoad nuberent.

Naturæ atque virtutis] Nam nisi singularem in eo probitatem, eximiamque morum integritatem deprehendissent Luculli, eum nõ ad extremam vsque senectutem fouissent. Solemus autem plærunque ob celebrem ingenij & eruditionis famam plurimorum colloquia & consuetudinem expetere, quorum vbi posteà penitius mores & animum cogitationesque introspexerimus, conuictum horremus. Tantus est impostorũ fucus, & plærunq; eximijs virtutibus ingentia vitia obteguntur, quæ tandẽ natura cogente in lucem prorumpunt.

Erat temporibus illis iucundus Qu. Metello illi Numidico, & eius Pio filio. audie-

audiebatur à M. Æmilio, viuebat cum Qu. Catulo & patre & filio, à L. Crasso colebatur. Lucullos verò & Drusum, & Octauios, & Catonem, & totã Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cũ teneret, afficiebatur summo honore, quòd eum non solum colebant qui aliquid percipere, aut audire studebant, verumetiam, si qui forte simulabant. Interim longo satis interuallo, cum esset cũ L. Lucullo in Siciliam profectus, & cũ ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere, ascribi se in eam ciuitatem voluit. idque, cum ipse per se dignus putaretur, tũ auctoritate & gratia Luculli ab Heracliẽsibus impetrauit. Data est ciuitas Syllani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent: si tũ, cum lex ferebatur, In Italia *domicilium habuissenti*

sent: & si sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cum hic domiciliũ Romæ multos iam annos haberet, professus est apud Prætorem Qu. Metellum familiarissimum suum. si nihil aliud, nisi de ciuitate ac lege dicimus, nihil dico amplius, causa dicta est.

Iucundus] quod plus est quàm gratus. Multa enim sunt grata, quæ non iucunda, at contra, nihil iucundum esse potest, quòd non sit gratum. Cic. ad Att. Veritas quidem etsi non iucunda, tamen semper grata fuit.

M. Aemylio] Scauro. Fuit is princeps Senatus vir magnæ auctoritatis & religionis. facit illius mentionem. Cicero in Oratione pro Scauro eius filio, Non enim tantùm admiratus sum ego illum virum sicut omnes, sed etiam præcipuè dilexi. Primus enim me flagrantẽ studio laudis in spem impulit posse virtute sine præsidio fortunæ quo contendissem labore & constantia peruenire. Lucius Crassus fuit eloquentia clarissimus, & fori, vt ille curiæ, princeps.

Venit Heracleam] Heraclea ciuitas est in ea parte Italiæ quæ magna Græcia appellabatur, vbi Tarẽtum, Rhegyum & cæteræ quas paulo ante nominauit. Eam priùs dictã fuisse Troiam, sed postea inductis colonijs Tarentinorũ Heracleã appel-

appellatam ſcribit Strabo. Ariſtoteles tamẽ in libello περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, ſi modò Ariſtotelis eſt, ait, μετὰ τὸ παραλαβεῖν τοὺς ταραντίνους ἡράκλειαν τὸν τόπον καλεῖσθαι, hoc eſt, locũ illum poſtquàm Tarentinos excepiſſent fuiſſe Heracleam appellatum, qui antea πλεῖον (forſan à nauigandi oportunitate) ab Ionibus; & primo ab incolis σίγδον eſt dictus.

Non opinari] Leuiter enim plærunque opiniones à rei veritate planè alienæ cõcipiuntur, hic autem Cicero videtur indicare ἱστορίαν quæ illi opinionũ incertitudini opponitur. De ea egregiè philoſophatur Ariſt. lib. 2. τῶν μετὰ τὰ φυσικά.

Quid enim horum infirmari Gracche poteſt? Heracleæne eſſe eum aſcriptũ negabis? Adeſt vir ſumma auctoritate, & religione, & fide, L. Lucullus, qui ſe nõ opinari, ſed ſcire: non audiuiſſe, ſed vidiſſe: non interfuiſſe, ſed egiſſe dicit. Adſunt Heraclienſes legati, nobiliſſimi homines, qui huius iudicij cauſa, cum mandatis & cũ publico teſtimonio venerũt, qui hunc aſcriptũ Heraclienſem dicunt. Hic tu tabulas deſyderas Heraclienſiũ publi-

publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. Est ridiculũ ad ea quæ habemus nihil dicere, quærere quæ habere non possumus: & de hominum memoria tacere, literarũ memoriam flagitare: & cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij iusiurandum fidemq́, ea quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare: tabulas quas idem dices solere corrumpi, desyderare. At domicilium Romæ nõ habuit is qui tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit, At non est professus. immò vero his tabulis professus, quæ solæ ex illa professione collegioq́ Prætorum obtinent publicarum tabularũ auctoritatem. Nam cum Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinij, quamdiu incolumis fuit, leuitas: post damnationem, calamitas, omnem tabula

rum fidē resignasset: Metellus homo sanctissimus, modestissimusque omnium, tā ta diligentia fuit, vt ad L. Lentulum Prætorem, & ad Iudices venerit, & vnius nominis litura se commotum esse dixerit.

Adsunt Heraclienses legati] Locus est à testibus, qui procul dubio in hoc genere multū potest. Sic pro Cornelio Balbo. Atque hanc, Iudices, non à me fingi orationem, sed me dicere quæ Gaditani iudicarint res ipsa declarat: proferam testes, proferam legatos, excitabo laudatores, ad hoc iudicium summos homines ac nobilissimos deprecatores huius periculi missos videtis. Itaq; & adsunt principes ciuitatis, & defendunt amore vt suum ciuem, testimonio vt nostrum, officio vt nobilissimum & sanctissimum hospitem; studio vt diligentissimum defensorē commodorum suorum. Rectè autem dixit vir summa religione & fide. Testem enim oportet exploratæ esse fidei & integritatis, nullaque infamiæ nota aspersum, alioqui nulla eius habenda erit ratio.

Hic tu tabulas] Testibus se superatum non fatebatur Gracchus. oportebat quum Archias esset ciuis Heracliensium, eius nomen in tabulis publicis extare, incendio autem conflagrarant illę,

 ideò

ideo non posse proferri demonstrat Cicero, acutè autem & ingeniosè addit illud, Etiam si extarent tabulæ illæ tamen non est quod eas à nobis requiras. Id probat à fine, Tabulæ publicæ in eum vsum & finem conficiuntur, vt de rebus superiorum ætatum posteritatem moneant, prę teritorumque memoriam conseruent: ideò in illis rebus proferuntur, quæ propter vetustatē alta sunt obliuione inuolutæ, at de Archiæ ciuitatę recens est hominum memoria, quid igitur necesse est eam à tabulis repetere? Ad hæc, possunt illæ corrumpi, quod etiam aduersarius asseruerat, integritas autem & bonorum virorum fides nullo modo potest labefactari.

Municipij] De Municipio vide Alexandrum ab Alexandro loco eo quem supra ascripsimus. & Gellium lib. 16. cap. 13.

At domicilium] Ironicωs ista dicūtur. Est enim absurdum & ab omni ratione alienum, eum qui vitæ suæ certam Romæ sedem fixerit, ibique ætatem omnem transigere decreuerit, domiciliū sibi non comparasse. Vel etiam cum interrogatione legendum hoc erit, An domicilium, &c.

His tabulis professus] Docet etiam professum esse Licinium hoc est, nomē suū edidisse, & in tabulas publicas ascribi curasse, quod requirebat lex: atq; adeò nō his tabulis professum, quæ propter leuitatē & negligētiā Prætorū (qua plurimi furtim in eas irrepserāt, seq; falsò ciues vēdicabāt) in publicis iudicijs nullā auctoritatē habebant, quibusq; nusquā fides adhibebatur, sed in illis

quæ

quæ diligentiſsimè erant ſeruatæ à Metello homine ſanctiſsimo & incorruptiſsimo. Hũc autẽ credo eſſe Q. Metellũ de quo ſic habet Cicero pro Cornelio Balbo. Cũ Qu. Metellus L.F. cauſam de pecunijs repetundis diceret, ille, ille vir cui patriç ſal⁹ dulcior, quã cõſpectus fuit, qui de ciuitate decedere, quã de ſẽtẽtia maluit. hoc igitur cauſam dicente, cũ ipſius tabulæ circũferrẽtur inſpiciẽdi nominis cauſa, fuiſſe Iudicẽ ex illis equitibus Romanis grauiſsimis viris nemi nẽ, quin remoueret oculos, & ſe totũ auerteret, ne forte quod ille in publicas tabulas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam verúmne an falſum eſſet videretur. Subnectit poſteà non diſsimilem hiſtoriam de quodam Græco, is fuit Xenocrates, vt ipſe Cicero ſcribit ad Atticũ, & Valerius Maximus nominat. quem Græci teſtimonium ferentem iurare prohibuerunt.

His igitur tabulis nullam lituram in nomẽ A. Licinij videtis. quæ cũ ita ſint, quid eſt quòd de eius ciuitate dubitetis, præſertim cum alijs quoque in ciuitatibus fuerit aſcriptus? Etenim cũ mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebãtur, Rheginos,

ginos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos aut Tarentinos quod senicis artificibus largiri solebant, id huic summa ingenij prædito gloria noluisse? Quid? cum cæteri non modo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam, aliquo modo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt: hic qui nec vtitur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Heracliensem esse voluit, reijcietur? Census nostros requiris, scilicet est enim obscurum proximis Censoribus, hunc cum clarißimo Imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodē Quæstore fuisse in Asia: primis Iulio & Crasso, nullam populi partem esse cēsam. Sed quoniam census non ius ciuitatis cōfirmat, ac tantummodo indicat, eū, qui sit census, ita se iam tum geßisse pro ciue: his temporibus quæ tu criminaris, ne ipsius quidē iudicio in ciuiū Rom. iure esse

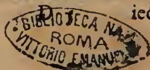
se versatũ et testamẽtũ sæpè fecit nostris legib⁹, et adijt hæreditates ciuiũ Romanorũ & in beneficijs ad ærariũ est delat⁹ à L. Lucullo Prætore & cõsule. Quære argumẽta, si qua potes. nunq̃ enim hic neq; suo, neque amicorum iudicio reuincetur.

Etenim cum mediocribus] Etiam si de Heracliensium ciuitate controuersia esset, quæ iam est discussa, tamen & alijs quoque ciuitatibus est ascriptus. Siquidem quum Græci obscuros & ignobiles homines, humilioribusq; artibus præditos ciuitate donarent, veri non est simile fuisse hoc honoris denegatum præstantissimo & omni humanitatis genere politissimo Archiæ Poetæ. Illa verò Græcorum facilitas vel potius leuitas in largienda ciuitate vel hinc facile deprehenditur, quod Athenienses Aristonicũ Carystium, qui cum Alexãdro pila ludere solebat, ob artẽ pilæ (vt ait Athenæus lib. 1. Dypnoso) ciuem fecerunt, & statuam insuper ei erexerũt. idem etiam ex Alexidis Comici versibus, qui apud Athenæum quoq; lib. 3. sic leguntur.

Τὺς χαιρεφίλυ δ' ἡεῖς ἀθηναίους, ὅτι
Εἰσήγαγε τάριχος: οὓς καὶ τιμοκλῆς
Ἰδων ἐπὶ τῶν ἵππων, δύο σκόμβρους ἔφη
Ἐν ταῖς σατύροις εἶναι.

Quod scenicis artibus] Apud Romanos quidem ciuitate donati debebãt illiberalibus illis & ab-

iectis



iectis artibus, quæ ciue Romano indignæ videbantur, abstinere, cultumq; & mores Romanorum immo etiam nomina, qualia sunt illa veterum & illustrium familiarum, assumere. Quod in aliis ciuitatibus fuisse seruatum non legi.

In Græcia] maiore, cuius descriptionem vide apud Strabonem lib. 6.

Post legem Papiam] Quum ius ciuitatis Romæ temerè nullaque personarum habita ratione vilissimis quibusque concederetur, quod contra maiestatem populi Romani esse videbatur Lege Papia cautum est, ne peregrini & alienigenæ ciuitatis Romanæ iura possent assequi, hacq; ratione illis etiam aditus ad omnes honores præcludebatur. Eandē legem anteà tulerat Petronius, quam iniquam esse & inhumanam sic scribit Cicero lib. 3. Officiorum. Malè qui peregrinos vrbibus vti prohibent, eosque exterminat, vt Petronius apud patres nostros fecit, Papius nuper. Nam vrbis vsu prohibere peregrinos, sanè inhumanum est. Putat Vlricus Zasius legem hanc Papiam latam esse paulo ante Gracchana tempora: quod falsum esse satis docet ipsa temporum series. Tulit hanc igitur C. Papius Tribunus plebis Cotta & Manlio Coss. id est anno ciuitatis D CXXCIIX. Neminē autē esse puto, qui ignoret ea quæ à Tribunis plebis essent sancita etiā legū nomen obtinuisse. Cic. ad Att. lib. 3. In altera epistola præter consuetudinē tuā diē non ascribis, sed satis significas tēpus. lege enim ab octo Tribunis plebis promulgata

scribis

ſcribis te eas literas eo ipſo die dediſſe.

In tabulas irrepſerunt] Vel Prætorum negligentia, vel eorundem dolo in tabulis publicis clanculum nomen ſuũ aſcribi curauerunt. Cic. pro Balbo, Non enim furatus eſſe ciuitatem, non genus ſuum ementitus, nõ aliquo impudenti mẽdacio delituiſſe, non irrepſiſſe in cẽſum dicitur.

Cenſus noſtros] Cenſores apud Romanos quinto quoq; anno capita ciuium Romanorum cenſere ſoliti erant. Aſconius, Quinque annorum ſpacio inſtaurari ſolet cenſus apud Cenſores, quorum adminiſtratio per luſtrum hoc eſt per quinquennium tenditur. Soli autem ciues cenſebantur, ideoque etiam cenſu libertate donari ſeruos teſtis eſt Cicero. Legis autem Cenſoriæ verba hæc fuerunt: Cenſores populi ſoboles familiasque cenſento, pecuniasq; vrbis, templa, vias, ærarium, vectigalia tuento, Populique partes in tribus diſtribuunto, cœlibes eſſe prohibẽto, mores populi regunto, probrum in Senatu ne relinquũto, bini ſunto, Magiſtratũ quinquẽniũ habento, reliqui Magiſtratus annui ſunto, eaque poteſtas ſemper eſto. De his plura qui de Magiſtratibus Romanorum ſcripſerunt.

Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur. Quia ſuppeditat nobis vbi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures conuitio defeſ-

defessæ cōquiescant. An tu existimas aut suppetere nobis posse quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus: aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor me his studijs esse deditum, cæteros pudeat, siqui ita se literis abdiderunt, vt nihil possint ex his neque ad cōmunem afferre fructum, neque in aspectum, lucemq; proferre, Me autē quid pudeat, qui tot annos ita viuo Iudices, vt ab illis nullo vnquam me tēpore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus retardarit.

Quæres à nobis] Causa hæc per se tenuis erat & exigua; siquidem vbi probasset circumstantias illas quibus lex Syllani & Carbonis continebatur, Archiam ciuem esse probauerat, illique ciuitatis iura attribuerat. Illud enim erat solùm κρινόμενον, in quo discutiendo totum esse oportebat: quod vbi diligēter & accuratè fecit, digressionem

ſionem adiungit amplificandæ & ornandæ cauſæ gratia, quod ſæpè & libenter fecit aliàs. hinc illa pro C. Cornelio copioſa & elegans virtutū C. Pompei commendatio. Quæ quidem extra rem fuit, ſed tamen ad vtilitatem cauſæ pertinebat. Omnis enim παρέκβασις tantum debet cum cauſa cognationis habere, vt ex ea planè dependere videatur. Alioquin quid aliud quàm tędiū moleſtiamque auditori poteſt adferre? Ideoq; rectè dixit Fabius hoc expatiandi genere vel maximè illuſtrari ornarique orationem, ſed ſi cohęret & ſequitur, non ſi per vim conetur, & quæ natura iuncta erant diſtrahat. Hîc autem, bone Deus, quàm ingenioſè captat occaſionem attexendi locum illum communem? dicas Ciceronem orationis curſu eò compelli, nec poſſe locum hunc niſi abrupta malè oratione prętermitti. Quum ea omnia refutaſſet quæ Gracchus obiecerat, iamq; cauſa omnibus ſui partibus probè eſſet munita, aduerſarium vrget, & illudit, illique quum vehementius inſtaret, Sed quæres, inquit, à nobis Gracche cur tantoperè hoc homine delectemur? quia ſuppeditat nobis vbi & animus ex hoc forenſi ſtrepitu reficiatur, & aures conuitio defeſſæ conquieſcāt. Hîc certè poteſt commodè in horum ſtudiorum commendationem excurrere, multaque in hanc partem & γενικῶς & εἰδικῶς attexere, quod tanta arte præſtitit, vt nihil magis accommodè dici potuiſſe videatur.

Quia ſuppeditat nobis] Peruenimus tandem ad

eum

eum locum cuius potiſsimum gratia orationẽ hanc explicandam deſumpſimus, is eſt Poëtarũ lectionem Principibus ſummiſq; viris nõ vtilẽ modo, verumetiam neceſſariam eſſe, quem nũc explicare non fuerit inutilis aut ſuperuacaneæ operæ. Nos tamẽ in hac diſputatione humaniorum artium commendationem attexentes rem altius non repetemus, quod hanc partem pluri mi doctis & eruditis ſcriptis ſint perſecuti, illã verò paucißimi vel attigerint vel cõprobarint: de Poëticis tantũ ſtudijs breuiter &, vt propoſitæ cõmẽtationis ratio feret, accuratè agemus. In primis igitur nobis ſunt innumera fortißimorum virorum exẽpla, à Græcis & Latinis ſcri ptoribus, maximè autem Poëtis, ad imitandum propoſita, quibus Principum animi in admini ſtranda Repub. conformantur & ad gloriam & honeſtatem excitantur. Quemadmodum de Iu lio Cæſare legimus, quod cũ ad Alexandri Magni ſepulchrum perueniſſet, grauiter ingemuit lacrymaſque emiſit quod ea ætate qua ille orbẽ terrarum ſubegiſſet, nihil commemoratione di gnum feciſſe ſibi videretur. Itaque tanti ducis cogitatione ad laudem & gloriam tanto impetu contendit, vt eum etiam ſuperaſſe, albiſque, vt aiunt, equis præceßiſſe dicatur. At ille idem Alexander diuinum Homerum omnium ſuarũ expeditionum comitem eſſe voluit, vtpote præſtantißimum fortitudinis, moderationis, decoris, morum, virtutumque omnium doctorem, cuius præceptis cum eo gloriæ ſe perueniſſe videret,

deret,quò forſan anteà nemo, nec ſe meritã illi gratiam habere poſſe, ſcrinium Darij Perſarum Regis admirabili arte conſtructum, multoque auro ac gemmis precioſum, horũ librorum cuſtodiæ dedit. Hos ita adamauit, coluit, admiratus eſt, vt ſemper dormiens puluino ſubiectos cum gladio habuiſſe dicatur. Qua in re prudentiſsimus Princeps, vt in alijs omnibus incredibilem eſt laudem conſecutus. Homerum enim dum gladio adiungeret, rationis imperio voluit iram compeſci & frænari. Nimirum rectè intellexit illud Iliados α. de Pallade Achillẽ furibundum iamque manus illaturum Agamennoni reuocante. Sed iam de Homero Virgilioq; Poëtarum apud Græcos Latinosq; Principibus dicamus. Quàm eleganter, quàm accuratè, quàm expreſſè hominum mores, cogitationes, inſtituta, conſilia, fraudes, dolos, actiones, rerum, caſuum, euentorum, imitationes, varietates, diſcrimina depingunt & ob oculos intuenda proponunt? Quàm ingenioſè & vrbanè Magiſtratuũ, officiorum, functionum, dignitatum, honorum ordines & diſtinctiones obſeruant? Quid eſt in humana ſocietate & ciuili cœtu, diuerſisque hominum, ætatum, ſexuum ordinibus, quod non omnibus partibus abſolutũ nobis effinxerint? Omnia Politiæ & Virtutis veſtigia non adumbrata, ſed ita ad viuũ ſunt ab illis expreſſa, vt rectiſsimè de Homero dixerit Horat.

Qui quid ſit pulchrũ, quid turpe, quid vtile, quid nõ
Plenius ac melius Chryſippo et Crantore dicit.

De

De optimo Reipub. ſtatu quicquid poſtea verboſè & perplexè ſunt perſecuti Plato, Ariſtoteles, cæterique Philoſophi, en tribus verſiculis harum rerum peritiſsimus complectitur Vlyſſes, Ili. β.

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. εἷς κοίρανος ἔστω
Εἷς βασιλεύς. ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ.

At quam egregiè ibidem philoſophatur Vlyſſes, dùm ait imperium hominibus à Deo conceſſum eſſe, Regeſque illi curæ eſſe, quod etiam dixit D. Paulus.

Θυμὸς δὲ μέγας ἐστὶ διοτρεφέος βασιλῆος
Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι. φιλεῖ δέ ἑ μητίετα Ζεύς.

Principis inſtitutionem quęris? Ne philoſophorum quidem omnium ſcriptis vnquam fuit tale exemplar informatum, quale eſt ab Homero abſolutè & perfectè expreſſum.

Λαῶν δ' οἷσιν ἄνασσε, πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν
Οὔτέ τινα ῥέξας ἐξαίσιον, οὔτε τι εἰπὼν
Ἐν δήμῳ ἥ τ' ἐστὶ δίκη θείων βασιλήων.

Item illud Iliados β. de vigilantia curaque Principis.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
ᾧ λαοί τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε.

Illa verò Agamemnonis vox, Ili. α. quàm generoſa eſt & verè regia, eoq; digna qui ſe ποιμένα λαῶν profiteatur.

Βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι.

Neque verò ſunt omittenda verba illa quibus Peleus Achillem filium è Phthia ad Agamemnonem demittit, & ab iracundia & ſimultate deterrens

terrens ad lenitatem, clementiam & beneuolentiam hortatur, breuia quidem illa, ſed planè aurea, ſic leguntur Ili. 1.

Τέκνον ἐμόν. κάρτος μὲν ἀθηναίη τε καὶ ἥρη
Δώσους, αἴ κ' ἐθέλωσι, σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμὸν
Ἴσχειν ἐν στήθεσσι, φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων
Ληγέμεναι δ' ἔριδος κακομηχάνου, ὄφρά σε μᾶλλον
Τίωσ' ἀργείων ἠμὲν νέοι ἠδὲ γέροντες.

Iam quales viros, quàm prudentes, quàm graues, quàm moderatos conſultationibus adhibet? Quàm egregias conciliorum & βουλέυσεως leges deſcribit? Quanta eſt Ducũ illorum in ſubeundis periculis fortitudo, in auertendis induſtria, in prouidendis prudentia? Sed Senatorum Ducũmque mores intueamur, quos de Achille placando egregiè diſputantes libro nono inducit, quem propter rerum, verborum, ſententiarumque copiam admirabilem ad verbum præter cæteros omnes ediſci volo. Diomedes fortis eſt, generoſus, audax, & in dicẽdo liber, plus animi quàm conſilij adfert, feruet, tonat, omnia ſurſum ac deorſum commiſcet: Sic ille Regem alloquitur.

Ατρείδη, σοὶ πρῶτα μαχήσομαι ἀφραδέοντι,
Η θέμις ἐστὶν ἄναξ ἀγορῇ, σὺ δὲ μήτι χολωθῇς, &c.

Hunc ſequitur Neſtor homo temperatus, grauis, lenis, ſed animoſus, pacis & tranquillitatis amans, rerum experientia multùm edoctus, hic egregias inſerit ſententias, Regemque grauiter ſui officij admonet: Illinc eſt celebris illa ſententia, grauiumq; auctorũ monimentis cõmendata, & à Cicerone initio 13. Philippicæ expreſſa,

Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος
Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος.

Paulo post hic ait imperium Regi à Ioue cõcessum vt alijs rectè prudenterque consulat, ideoque oportere etiam eum alijs publicæ vtilitati consulentibus aures præbere, & si iusta vtiliáq; protulerint ea nõ grauatè sequi. Hic est ille qui Agamennonem & Achillem dissidentes sapientissima illa oratione componere studuit, de vtriusque dignitate & officio grauiter disserens libro primo: idemque breuiter repetens lib. 9. Huic nõ multùm dissimilis est Vlysses callidus, vafer, sagax, ad omnes dolos, & ad omne consilium, vel excogitandum vel explicandum aptissimus mirusque harum rerum artifex, quod in ea maximè oratione, mea quidem sententia, indicauit, qua Gręcos fugam Agamennonis suasu molientes deterret, eosque docet mentem Agamennonis non intelligere, eum enim hac ratione suorum animos & virtutem experiri velle, quod adeo mihi legenti placuit, vt non putem potuisse vnquam diuinius aliquid in hominis mentem venire.

Nec minus elegans est illa qua Achillem flectere, & mollire, & Græcis restituere conatur. Iam quid de amica illa, suaui, blanda, eleganti Phœnicis obsecratione dicã? Nihil hac eruditius & exactius, nihil ad commouendum Achillem efficacius, non dicam scribi sed cogitari quidẽ potest. Quàm appositè illud, quàm eleganter, quã argutè de Precibus quas Iouis esse filias fingit.

Καὶ γὰρ τελίται εἰσι διὸς κοῦραι μεγάλοιο
χωλάιτε, ῥυτάιτε, παραβλῶπες τ' ὀφθάλμω. &c.

Sed omnia quæ ex Homero ad Reip. gubernationem, Principumque institutionem excerpi possunt, ne nimium excrescat hoc scriptum diligentius nō persequar, fortasis huic rei aliquid temporis aliàs impendemus, Principisque optimi & qualis nunquam fuit Idæam ac simulacrū ex Homero eliciemus. Nunc ad Virgilium Latinorum Homerum veniamus, qui Æneam nobis perfectisimum & absolutisimum virtutū omnium exemplar viuis coloribus depinxit. Talem Principem instituerat suum Cyrum præstātisimus ille Græcorum Xenophon, huic tamen, tanti viri pace liceat hoc mihi dicere, Æneæ ne quaquā vllis partibus conferendum. Quis in Ænea insignem illam pietatem non amet & admiretur? Quis non totus illis vocibus commoueatur patrem alloquentis filij in extremo rerum omnium discrimine?

Ergo age chare pater ceruici imponere nostræ
Ipse subibo humeris, nec me labor iste grauabit
Quo res cunque cadent, vnum et commune periclum,
Vna salus ambobus erit. Quanto dolore, quanto luctu, quanta reuerentia paterni luctus commemorationem inducit? Quàm piè, quàm diligenter, quàm religiosè exequiarū sacra peragit?

Iamq; dies (ni fallor) adest, quem semper acerbum
Semper honoratum (sic Dij voluistis) habebo.
Salue sancte parens, iterum saluete recepti
Nequicquam cineres, animæq;, vmbræq; paternæ,

Quantæ verò fuit virtutis & continentiæ Didonem omnibus animi corporis & fortunæ dotibus ornatissimam, illiusque amore raptam & incensam, fœdusque matrimonij omnibus modis ambientem deserere? nullis blanditijs, nullis illecebris, nullis precibus moueri? nulla voluptate retardari? nullo instantium periculorũ metu perturbari? Neque verò Mercurius ille, quem tam eleganrer descripsit Poëta, aliud exprimit & denotat, quàm vim & imperium rationis, superiorisq; in homine partis, de rebus optimè iudicantis. Hic est ille Deus qui placidas aures obstruit, qui discessum suadet & imperat, qui moras nectentem grauiter obiurgat.

Sic pius Æneas quanquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis auertere curas
Multa gemens magnoq; animum labefactus amore
Iussa tamen Diũum exequitur, classemq; reuisit.

Iam dissidium illud rationis & cupiditatis quis Philosophorum tam eleganter, tam dilucidè & apertè expressit ac Virgilius his versibus?

Ac veluti annosam valido quum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illhinc
Eruere inter se certant, vt stridor et altè
Consternunt terram, concusso stipite frondes,
Ipsa hæret scopulis, et quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in tartara tendit.
Haud secus assiduis hinc, atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas,
Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

In bellicis rebus quãta animi magnitudo, prouiden-

uidentia,constantia, celeritas, promptitudo vbique in Ænea elucet? Quis melius aciẽ instruere, exercitum educere, ciuitatem oppugnare, castrum defendere, hostem inuadere, ictus declinare, milites collaudare, hortari, conciliare, lenire, denique omnia belli munia obire vno Ænea nouit? Totus horreo & contremisco quoties lego quanto impetu & furore ille ruptis à Turno fœderibus irritatus, belloque nefando lacessitus

Multa Iouem & læsi testatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte secundo
Terribilis sæuam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumq; omnes effundit habenas.

Neque verò facile dici potest quantum deterreat profligatos homines ab iniustitia violentisque facinoribusq;, illa pœnarum suppliciorumq; descriptio quæ apud inferos vidisse Æneam scriptum est libro sexto. Neque enim credo quenquam esse tã belluinæ & abiectæ naturæ, tamque ab omni sensu posteritatis alienæ qui non vehementer sit sollicitus, quid de se sit post miseram hanc vitam futurum.

Phlegiasq; miserrimus omnes
Admonet. & magna testatur voce per vmbras,
Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumq; potentem
Imposuit, fixit leges precio atque refixit.

Anchisem quoties intueor quacunque occasione oculos mentemque ad cœlum erigentem Deosque inuocantem, vel gratias illis agentẽ,

 pudet

pudet me Christianos homines imménsis à Deo beneficijs acceptis, non modo ipsum non laudare, & auctorem omnis nostræ salutis & fœlicitatis agnoscere, verum etiã contemnere, ac Cyclopica quadam audacia conuitijs turpissimis plerunque afficere.

At pater Anchises oculos ad sydera lætus
Extulit, & cælo palmas cum voce tetendit.
Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis,
Aspice nos, hoc tantum: & si pietate meremur
Da deinde auxilium pater, atque hæc omina firma.

Eiusdem admiranda est clementia facilitasque qui Achęmenidem Grecũ Deorum hominumque fidem implorantem, parum memor Simonis illius qui simili dolo Troiam prodiderat, amicissimè nauibus excepit,

Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus
Dat iuueni atque animum præsenti pignore firmat.

Eleganter etiam libro primo depingit præstantem aliquem magnæque auctoritatis δημαγωγον, qui populum concitatum & tumultuantẽ possit oratione sua componere & sedare,

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sæuitque animis ignobile vulgus.
Iamque faces & saxa volant furor arma ministrat.
Tum pietate grauem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent arrectisque auribus astant.
Ille regit dictis animos & pectora mulcet.

Hanc eloquentiam in Alcibiade requirit Socrates apud Platonem & grauissimus morum censor Persius, in adolescente illo qui ad Reipubli-

ca moderationem immatura ætate se contulerat, hunc sic irridet Satyra tertia,

Ergo vbi commota feruet plebecula bile,
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Maiestate manus: quid deinde loquere? Quirites
Hoc puto non iustum est; illud malè, rectius istud.

Est enim elegans & erudita tota illa Satyra, qua de optimo Reipublicæ gubernatore disputat, est autem imitatus Platonē apud quem Socrates grauissimè Alcibiadem plenū fastus & ambitionis adolescentē reprehēdit, quod nullis virtutibus commendatus, nulla rerum experientia edoctus, nulla bene dicendi facultate præditus Reip. gubernacula temerè adierit, alijsque imperare voluerit quum sibi ipsi nullo modo posset imperare. Ita & Poëtę nostri Principum magnatúmque animos ad omnem virtutem & honestatem incendunt, & ad munia Reipub. rectè subeunda pulcherrimis præceptionibus informant. Qua in re omnium maximè egregiam nauarūt operam Satyrici, qui libere & acerbe corruptos hominum mores insectantes, nobis quę sint in hac ciuili societate seruanda aut vitanda, quæ iusta quæ iniusta, quæ honesta quæ turpia, quæ decentia quæ indecora, quæ grauia quæ ridicula, quæ laudanda, quæ vituperāda ceu Mercuriali digito indicant & commonstrant. Nec minus ad vitam recte instituendam conducunt Comici, qui probos viciosósque omnium ætatum, ordinum, sexuum mores vel imitādos, vel fugiendos velut ob oculos nobis proponunt.

Quod genus vitæ, quam partem societatis ciuilis non attigit Plautus? In Curculione adulatorum & parasitorum imposturæ & incredibiles exprimuntur fraudes. Mostellaria, quàm sint incerta & fluxa, quàm facile pereant & collabantur improborum consilia edocet. In captiuis eximia raráque serui in dominum fides & intolerandis ærumnis patientia elucet. Verum perfectumque synceri ac fidelis amici exemplar requiris? hoc Trinummus summa sententiarum verborumque grauitate proponet. Iam in milite glorioso quam venuste, & facete omnibus suis coloribus ambitiosos istos, & insolentes, gloriæque immeritæ cupidissimos homines (ignauum & inutile genus hominum) depinxit. Nec verò dici satis potest quanta arte, quantoque ingenio Pseudolus senum illorum, adolescentisque amore perditi, & serui dolis omnibus instructissimi mores & ingenia componat. Denique sic omnes humanæ vitæ partes persequitur & exprimit, vt qui illo doctore diu multumque sit vsus eum non nisi officiorum humanæque societatis peritissimū dimittat. Terentium, cui nemo in explicandis hominum moribus opponi debet, vitandæ prolixitatis gratia omitto. Adferunt & insignes grauesque sententias è medijs Philosophiæ cāpis decerptas quibus ad virtutis Iustitiæque studia nos excitāt & informant, vt sunt illæ,

Nam iniusta à iustis impetrare non decet.
Virtute ambire oportet non fautoribus,

Sa

Sat habet fauitorum semper qui rectè facit,
Si illis fides est, quibus est ea res in manu. Et,
Virtus præmium est optimum
Virtus omnibus rebus anteit profectò,
Libertas, salus, vita, res, parentes,
Patria, & prognati, tutantur, seruantur:
Virtus omnia in se habet, omnia adsunt bona quem penes est virtus.

Eodem penè consilio Aristophanes quum rectis consilijs Athenienses supra modum belli studiosos locum dare non videret, comœdijs, versibusque facetis & iocosis ad pacis & tranquillitatis studia eos conuertere tentauit. Habent & Lyrici graues mereque Philosophicas sententias, quas semper ob oculos habere, diligenterque memoria conseruare vitæ humanæ fuerit vtilissimum. Quid enim præclarius & vtilius dici potuit.

Vis Consili expers mole ruit sua,
Vim temperatam Dij quoque prouehunt
In maius, ijdem odere vires
Omne nefas animo monentes. Et,
Dulce & decorum est pro patria mori.
Mors & fugacem persequitur virum,
Nec parcit imbellis Iuuentæ
Poplitibus trepidoq; tergo.
Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec sumit, aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ. Et,
Iustum & tenacem propositi virum

Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Iouis manus,
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Sed innumeræ sunt huiusce generis sententiæ quibus solent Poëtæ sua scripta velut stellulis quibusdam exornare, nosque ad omne Virtutis & honestatis studium adhortari, quæ omnia verbosius persequi immẽsæ esset operæ, etsi à proposito non omnino alienæ: nos hic illustriores aliquot, reique politicæ accommodatiores collegimus, vt omnibus innotesceret quanto in errore versentur qui res tantum leues & ludicras aurium demulcendarum gratia à Poëtis putant explicari, impudenterque calumniantur, Eratosthenis cuiusdam dementiam insecuti, Poësim nihil aliud esse quàm γραωδὴν μυθολογίαν, quorum nos errorem accuratiùs liberiusque in Declamationibus nostris reuellemus. Longè profecto melius de hoc studiorum genere indicauit magnus ille Alexander, qui diuinã Homeri Poësim totam ad verbum edidicit, eumque præstantissimum Regis διδάσκαλον, & virtutis præconẽ optimum vocitare cõsueuit. Hypparchus quoque celeberrimus studiorum laude, Pisistrati filius, qui primus Homeri poëmata Athenas detulit (vt quidem est auctor Ælianus) illisque in certum ordinem redactis Iliada & Odysseam distin-

diſtinxit,ille igitur optimè vidit quantum prudentiæ & humanitatis ex Poëtarum familiaritate & colloquio Principi compararetur, qui ad Anacreōtem Teium legatos miſit oratum vt ad eũ ſe cōferret, cuius rei nomine πεντηκόντερον μίαν eamque inſtructiſsimam miſit. Simonidi Cæo ſemper adhæſit eumque lucri & quæſtus auidiſſimũ magnis muneribus apud ſe detinuit. Præſtiterit etiam Poëtarum in hoc genere dignitatem Platonis philoſophorum Dei auctoritate confirmare ſic ille in eo dialogo qui λύσις inſcribitur, ἤδη ἰσχυρῶς κέκμηκα δοκεῖ μοι χρῆναι ἰέναι σκοποῦντα τὰ κατὰ τοὺς ποιητάς; οὗτοι γὰρ ἡμῖν ὥσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσί καὶ ἡγέμονες. Quid quod Cretenſes, quorũ Rẽpublicam antiquiſsimam eſſe teſtatur Homerus, leges publicaque inſtituta & decreta verſibus conſcripta edebant? Siquidem Iuuentutis inſtitutionem in tres partes diuiſerant, quas omnes carmine complectebātur, Primum leges ciuitatis ediſcendas, deinde hymnos in honorẽ Deorum factos, poſtremò fortium virorum encomia proponebant. Quod non improbare videtur Socrates apud Xenophontẽ, qui ait prudentes homines ea quę Reipublicæ ciuiumque ſaluti & tranquillitati conducunt blandis quibuſdam verborum lenocinijs & illecebris populo perſuadere debere, eumque in ſuam ſentẽtiam adducere, nõ aſpera & acerba oratione cogere vimque adhibere. Nam qui coguntur, & odio proſequuntur eos qui cogunt, & ſe minus obſequentes illorum iuſsis præſtāt: contra qui beni-

benignitate & facilitate inducuntur & tanquã inuitantur, legislatorem vltro amant, eiusq; imperium amplectuntur. A qua ratione non fuisse alienum Platonem satis constat, quum singulis legibus voluerit procemium quoddam amoris & beneuolentiæ plenum, quo populus ad parẽdum alliceretur, adiungi. Nihil vero posse fingi ad persuasionem efficacius Poëtarum cãtibus, satis testantur ea quæ de Orpheo & Amphione narrãtur. Hæc enim etsi ficta sint, tamen nõ dubium est vim eloquentiæ huiusq; orationis fabulis illis indicari, quod homines feri & agrestes, nullaque religione & fide astricti, veterum Poëtarum blanditijs & suauitate allecti, ciuitates societatisque & religionis iura instituerint, barbariemque illam & feritatem naturæ his studijs exuerint. Quid vero est iucundius, quid suauius, quid elegantius Poëticis illis narrationibus? Qua doctrina animi Principum forensi contentione strepituq; defatigati melius & vtilius relaxantur? Quo acroamate, qua voce, aures acclamatione conuitioque defessæ libẽtius conquiescunt? Sed iam tempus est orationis nostræ vela submittere, satis enim puto ex superiore nostra disputatione iam patere, quantũ vtilitatis ad Rerumpublicarum institutionẽ & administrationem ex Poëtis colligatur, vt iã proferre hoc non dubitem, quod tamen salua istorum hominum pace dictum volo, melius faciliusque suauissimis Poëtarum scriptis quã Philosophorum spinosis acerbisque disputationi-

bus

bus optimum informari Principem.

Cæteros pudeat] Eximius est in Philoſophia locus de fine artium quem leuiter hic attingit vel potius indicat Cicero,nos paucis eum explanabimus, omnia enim diligentius perſequi etſi vtiliſsimum foret, tamen vereor ne in calumniatorum reprehenſiones (quorum noſtra ſæcula ſunt feraciſsima)hęc mea diligentia tandem incurrat.Homo,inquit, Plato natus eſt ad ſocietatem, igitur debet omnes ſuas actiones , omnia conſilia eò referre vt quam maximè fieri poterit Reipublicæ conſulat,vt publicam tranquillitatem & concordiam conſeruet . quod nulla alia re magis aſſequimur quàm bonarum omniũ artium & ſciẽtiarum profeſsione. Nam ſi altiùs principia humanæ communitatis & ſocietatis repetantur , primum eius vinculum reperietur ratio & oratio, quæ (vt rectiſsimè dixit Cicero in officialibus libris)docendo, diſcendo, communicando, diſceptando, iudicãdo cõciliat inter ſe homines coniungitque naturali quadam ſocietate.Hanc autem videntur abrumpere humanique & diuini Iuris conditionem infringere,qui velut à publico abhorrentes;communique vtilitati & ſaluti inuidentes, totos ſe literis abdiderunt, & priuato vmbratilique ſtudio inhærentes nihil inde ad communem adferre fructum, neque in hominum aſpectum lucemque proferre ſtudent.Hi nõ aliter mihi videntur facere quàm ſi quis in prærupto aliquo ſaltu & obſcuro magnificas ædes extruat, eaſque mar-

Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succẽseat, si quantum cæteris ad suas res obeundas, quantũ ad festos dies ludorum celebrandos, quantũ ad alias voluptates, & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis: quantum alij tribuunt tempestiuis conuiuijs, quantum denique aleæ, quantum pilæ, tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc ideo mihi concedendum est magis, quòd ex his studijs hæc quoque crescit oratio & facultas quæ quantacunque in me est, nunquam amicorum periculis defuit, quæ si cui leuior videtur, illa quidem certe quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam sentio. Nam nisi multorum præceptis, multisque literis mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita magnopere expetẽdum, nisi laudem atque honestatem in ea autem persequenda omnes cruciatus

corpo-

corporis, omnia pericula mortis atq; exilij parui esse ducenda : nunquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominũ impetus quotidianos obiecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas, quæ iacerent in tenebris omnia, nisi literarum lumẽ accederet. Quàm multas nobis imagines, non solum ad intuendum, verumetiam ad imitandum, fortissimorum virorum expressas, scriptores & Græci & Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda Repub. proponens, animum & mentem meã ipsa cogitatione hominũ excellentium conformabam.

Si quantum cæteris] Admiranda fuit veterum illorum in excolendis bonarum literarum studijs diligentia & assiduitas, vt scribit etiam Cicero lib. 3. de Orat. his verbis, Sed vt homines labore assiduo & quotidiano assueti, cum tempestatis causa opere prohibentur, ad pilam se, aut ad talos, aut ad tesseras conferunt, aut etiam nouũ sibi

ſibi ipſi aliquem excogitant in ocio ludum, ſic illi à negocijs publicis tanquam opere, aut temporibus excluſi, aut voluntate ſua feriati, totos ſe alij ad Poëtas, alij ad Geometras alij ad Muſicos contulerunt, alij etiam, vt Dialectici, nouũ ſibi ipſi ſtudium ludumque pepererunt. atq; in ijs artibus quæ repertæ ſunt vt puerorum mentes ad humanitatem fingerentur, atque virtutẽ, omnę tempus atque ætates ſuas conſumpſerũt. Hæc ille. Ita Catonem, qui vticenſis eſt dictus, ferunt, dum Senatus cogeretur, in curia Gręcos libros lectitaſſe, ne illud ipſum temporis, quod exiguum alijs videbatur, ſine fruge literaria elaberetur. Auguſtum quoq; Cæſarem refert Suetonius in difficultatibus illis Mutinenſis belli, quibus grauiſsimè obſeſſus non ſolùm imperij verumetiam vitæ periculum ſubierat, nihilominus quotidie legiſſe, ſcripſiſſe, & declamaſſe, immo & librum Heroicis verſibus conſcripſiſſe aſſerunt. Cicero verò (vt ipſe in Academicis ſcribit) dum illum ambitio, dum honores, dum cauſæ, dum Reipublicæ non ſolum cura, ſed quędã etiam procuratio multis officijs implicitum & conſtrictum tenebat, hæc humaniorum artium ſtudia incluſa habebat, & ne obſoleſcerent, renouabat, cum liceret, legẽdo. Quum verò eſſet fortunæ grauiſsimo percuſſus vulnere, & adminiſtratione Reipublicæ liberatus, doloris medicinam à Philoſophia petebat, & ocij oblectationem hanc honeſtiſsimam iudicabat. Poëtica autem facultate maximè eũ fuiſſe delectatum,

quum ipſe ſatis teſtatur hac oratione, tum Plutarchus in eius vita apertè confirmat, vbi & eius Poëma quod Pontius Glaucias inſcribitur multùm celebrat, vertit & Arati Phænomena cuius fragmentum hodie etiam ſupereſt. Scripſit & libros tres verſibus de ſuo conſulatu, & ad Cæſarem Poëma libris aliquot comprehenſum, niſi forſan ſint illi ipſi de conſulatu. Seruius quoque in Buccolicis citat verſum ex Ciceronis elegia quæ Thalemaſtis inſcribitur. Sunt & alia eius Opera Poëtica quæ feriatus à publicis negocijs luſit, quorū paſsim in ſuis ſcriptis mētionem facit. Mirari autem hic ſatis nō poſſum quid ſibi voluerit Martialis quum ſic ait,

Carmina quod ſcribis Muſis & Apolline nullo
Laudari debes, hoc Ciceronis habes.

Quanquam non ea eſt Martialis in hoc genere auctoritas vt non dicam Ciceroni ſed nec cuiuis alteri poſsit ſuo iudicio Poëticæ facultatis gloriam detrahere.

Hæc quoque creſcit oratio] Quantum proſit Poëtarum lectio Oratori antea breuiter diximus. Incredilis eſt in illis rerum varietas, ſumma explicandi copia, magna euagandi libertas. Nihil in Republica & ciuili ſocietate dici poteſt & fingi, nihil ad officiorum & functionum diuerſitatem, nihil ad naturæ explicationem, quod non ad viuum expreſſerint, ab his igitur doctrina veraque rerū omnium cognitio petenda eſt, quod in Cratylo dicere nō dubitauit Plato. Cuius vero orationis maior eſt ſuauitas quàm poëticæ?

vnde

vnde maior poteſt delectatio & voluptas peti quàm ex illorũ narrationibus? quid plus ad excutiendum tædium, reficiendosque & recreandos hominum animos virium habet? In mouendis verò hominum animis, & quocunque voluerint, flectendis tanti ſunt artifices, vt in hoc genere penè ſoli regnare videantur. Quis eſt tã ferreus & ſaxeus, &, vt loquitur Perſius, cornea fibra qui non commoueatur oratione illa Sinonis, aut cui lacrymas nõ excutiat expoſtulatio illa & querimonia morientis Didonis? cui non indignationem pariat execratio Priami filiũ Achillis (qui Polydorũ ante ei9 ora interfecerat) deuouentis? A Poëtis igitur Orator docẽdi, delectandi, mouendi, quibus tota eius vis continetur, rationẽ haurit. De hac re ſic diſputat Quint. lib. 10. Plurimùm dicit Oratori conferre Theophraſtus lectionem Poëtarum, multiq; eius iudicium ſequuntur, neque id immerito: namq; ab his & in rebus ſpiritus & in verbis ſublimitas, & in affectibus motus omnis, & in perſonis decor petitur, præcipueque velut attrita quotidiano actu forenſi ingenia, optimè rerum talium blanditia reparantur, ideoque in hac lectione Cicero requieſcendum putat.

Quaſi cui leuior videtur] Quod ſi, inquit, leue hoc videtur & exiguum, minimeque hoc nomine tanti faciendam Poëſim, quod inde confirmetur, augeaturque noſtra eloquentia: at certè ex iiſdẽ video me fontibus haurire ea quæ ſunt maiora, nempe rectam conſiliorum in admini-

ſtranda Republica rationem quam illorum ex præceptis & inſtitutionibus totam collegi. Sũt enim & Græcorum & Latinorum ſcriptis fortiſſimorum prudentiſsimorumq́ue hominum expreſſa ſimulacra, non vt ea ocioſi & diſcincti ſtupentesq́ue intueamur, ſed vt tantarum virtutũ cogitatione animos noſtros ad omnem virtutẽ & honeſtatem excitemus. Ea eſt enim vera & ſolida ratio legendæ hiſtoriæ vt virtutum vitiorũq́ue quamplurima colligamus exempla, & in aliorum actiones, conſilia, mores, euentusq́; intuentes vitam recte inſtituamus. Multum ſanè hæc in legenda antiquitatis hiſtoria, reuocãdiſq́ue in mentem veterũ imperijs, ſolertia & priuatim prodeſt & publicè. Sic & à vitijs deterremur, & ad virtutem incendimur quumq́ue tantorum virorum exitus animo cogitamus, longè prudentius rationem conſiliorum noſtrorũ inimus, & in rebus gerendis ſuſcipiendisq́ue multum confirmamur. Illud verò maximũ eſt quod nuſquam melius relucet ſingularis Dei prouidentia quàm in hac imperiorum tranſlatione. L. Lucullum ſcribit Cicero quum exercitui Romano contra Mithridatem præficeretur, rei militaris planè rudem fuiſſe, tantam tamen prudẽtiam lectione hiſtoriæ, huiusq́ue peritorum hominum congreſſu ſibi conciliaſſe, vt bellicoſiſsimi Regis omniumq́ue ſuorum teſtimonio, nulli Imperatorum veterum bellicæ fortitudinis gloria eſſet ſecundus.

Quæret

Quæret quiſpiam, Quid, illi ipſi ſummi viri, quorum virtutes literis proditæ ſunt, iſtáne doctrina, quam tu effers laudibus, eruditi fuerunt? Difficile eſt hoc de omnibus confirmare, ſed tamẽ eſt certum quid reſpondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuiſſe, & ſine doctrina, naturæ ipſius habitu prope diuino, per ſeipſos & moderatos et graues extitiſſe fateor. Etiam illud adiungo, ſæpius ad laudem atque virtutẽ, naturam ſine doctrina, quàm ſine natura valuiſſe doctrinam, atque idem ego cõtendo, cum ad naturam eximiam atque illuſtrem acceſſerit ratio quædam, cõformatioq; doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolere exiſtere. Ex hoc eſſe hunc numero, quem patres noſtri viderũt, diuinum hominem Africanum: ex hoc C. Lælium, L. Furiũ modeſtiſſimos homines & continẽtiſſimos:

ex hoc fortissimum virum, & illis temporibus doctissimum Catonem illum senem. qui profecto si nihil ad percipiendã colendamque virtutem literis adiuuarentur, nunquam se ad earum studium contulissent.

Quæret quispiam] Sequitur altera occupatio, nũ illi præstantissimi viri quorũ simulacra sunt nobis ad imitandum proposita, hac ipsa doctrina fuerint eruditi, an solo Naturę ductu ad honestatem & gloriam contẽderint. Ad virtutem enim vel disciplina informamur, vel ipsa Naturæ bonitate ducimur. Vtrius autem maior sit energia & efficacia, multis magnisque Philosophorum altercationibus iamdiu agitatum est. Sunt quędã naturæ ita cõtortæ & deprauatæ, vt nulla doctrina, nulla institutione, nulla consuetudine possint mollescere, & à feritate illa & ferocia ad mãsuetudinem & humanitatem traduci. Tales fuerunt Nero, Caligula, Heliogabalus, & cætera antiquitatis monstra. Contra Heroica sunt alia & præstantia ingenia quæ sua sponte ad decus & honestatem rapiuntur: celeresq; & admirandos ad omnem honestatem habent naturæ impetus. Institutionem verò parum in hanc partem habere momenti illud satis docere videtur, quod magnorum virorum filij plærunque ignaui &

ui & ſtolidi reperiãtur, vt de Scipionis, & Quinti Fabij filijs legimus. Extat & apud Val. Max. caput, de ijs qui à claris parentibus degenerauerunt. Cuius rei fidem quoque facit vulgatum illud prouerbium, ἀνδρῶν ἡρώων τέκνα πήματα. quod Homerus lib. Ody. 2. eleganter expreſsit. Galenus quoque in libello, Quod mores animi ſequantur temperamenta corporis, ait filios Hippocratis adeò fuiſſe vecordes & ſtupidos, vt de eximie ſtollidis ὑποκράτους τοῖς ἤθεσιν ἔξεις. prouerbialiter diceretur. At illis inſtitutio & diſciplina non defuerat, quemadmodum nec Cleophanto Themiſtoclis filio, nec Paralo & Xantyppo quos erudijt Pericles, nec Lyſimacho qui Ariſtidem præceptorem habuit. Quid igitur? Natura rẽpugnabat, quam licet expellas furca tamen vſque recurret. Alij verò educationi primas tribuunt, quod nulla videatur eſſe tam fera & barbara natura quæ ſtudio non mãſueſcat, & velùt cicuretur, quod venuſtè dixit Horatius,

Inuidus, iracundus, iners, vinoſus, amator.
Nemo adeò ferus eſt vt non miteſcere poſsit,
Si modo culturæ patientem præbeat aurem.

Quod ſi ad naturam eximiam atq; illuſtrẽ acceſſerit ratio & conformatio quædam doctrinę, tũ illud neſcio quid præclarum ac ſingulare ſolet exiſtere. hoc quoque ſic expreſsit ſummus ille Poëtarum Philoſophus,

Fortes creantur fortibus & bonis,
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces

Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promouet insitam,
Rectiq; cultus pectora roborant:
Vtcunque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.
Interrogatus aliquando Simonides qua potissimum ratione ad tantũ virtutis processisset, Natura, respondit: sed Naturam studiosè adiuui. Quintilianus hæc duo ita coniungit, vt tamẽ naturæ maius velit esse momentum, maximè vero cum in mediocribus naturis ex æquo concurrũnt: nam qui sunt in aliquo genere absolutiores, eos plus debere institutioni & disciplinæ quàm Naturæ non diffitetur. Denique naturã materiæ, artem formæ comparat. Hæc fingit, illa fingitur. Nil ars sine materia, materiæ etiam sine arte pretium est. Sed hæc eleganter & acutè lib. 2. cap. 20. ab eodem explicãtur. Hic verò apertè dicit Cicero in ea se esse sentẽtia vt putet sæpius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina quàm sine natura valuisse doctrinam, Multa possunt in hanc sententiam veterum Romanorum exempla adduci. Tullij Hostilij tota fermè adolescentia in pecore pascendo fuit occupata. Qu. Cincinnatus ab aratro ad Dictaturam est auocatus. Tullium Seruium ex obscuro & seruili genere ad regiam maiestatem euexit fortuna. Varro ex macellaria patris taberna ad consulatum conscendit. At illis omnibus ingenua & liberalis educatio, qua nobilium animi ad virtutem solent informari defuerat. Naturæ tamen

tamen ſolius adminiculis illud ſunt ampliſsime conſecuti, ad quod alij ne adſpirare quidem potuerunt. Inter cæteros Platonis, extat Dialogus breuis quidem ſed eruditus, incerti auctoris, quo diſputatur nũ virtus poſsit doceri. Cuius quæſtionis ſolutio & pia & vera attexitur. Virtutis poſſeſsionem maximè rem diuinam eſſe, bonoſque viros eodem pacto fieri, quo vates & fatidici, hoc eſt, nõ natura, aut diſciplina, ſed inſpiratione quadam & inflammatione Deorũ tales exiſtere. Ideoque & præſtantes viros diuinos appellamus, quod Homero familiariſsimũ eſt, Quò alluſit Cicero, quum dixit nullum vnquam magnum virum fuiſſe ſine afflatu diuino. *Ex hoc eſſe hunc numero*] Naturæ bonitas niſi ſtudio & diſciplina regatur parum prodeſt. Vt maximè fertilis ager, niſi cultoris ars & induſtria acceſſerit, fruges vel nullas vel inutiles producit. Ideoque veteres illi præſtantiſsimi ac planè diuini homines Scipio Aphricanus, C. Lælius eius amiciſsimus, L. Furius, quũ nacti eſſent vehementes & heroicos naturę motus ad virtutẽ, eos putauerunt eſſe doctrina cultuque regẽdos & confirmandos. Cato ille maior vir grauiſsimus fortiſsimuſque ſi in natura iudicaſſet ſatis eſſe ad percipiendam colendamque virtutem momenti, nihilque ad hanc rem humaniorum artium ſtudia prodeſſe, nunquam ſe ad ea tanto animi ſtudijque impetu contuliſſet. Nam & eũ legimus in extrema ſenectute Gręcis literis operam nauaſſe, immò & Latinas penè ſenem didiciſſe.

cisse. Sic autem studia sua cōmemorat in libro de Senectute, Septimus mihi Originũ liber est in manibus, omnia antiquitatis monuméta colligo, causarum illustrium quascunque defendi, nunc quam maximè conficio orationes. Ius augurum, pontificum ciuile tracto, multum etiam Græcis literis vtor: Pythagoreorumq́; more exercendæ memoriæ gratia, quid quoque die dixerim, audiuerim, egerim, cōmemoro vesperi. Hę sunt exercitationes, hęc curricula mẽtis. Hęc ille. fuit vero & erudit⁹, & argutus, sed, vt tũ loquebãtur, antiquior fuit eius sermo, & quædã horridiora verba, quę si cōposueris & quasi coagmẽtaris, numerosq́; addideris neminẽ reperies quẽ anteponas, Catoni. De eo sic Cic. in Bruto, Quis illo grauior in laudãdo? acerbior in vituperãdo? in sentẽtijs argutior? in docẽdo edisserẽdoq́; subtilior? Refertæ sunt orationes amplius centũ quinquaginta, quas quidẽ adhuc inuenerim, & legerim, & verbis & rebus illustrib⁹ licet ex ijs eligas ea quæ notatione & laude digna sunt, omnes Oratorię virtutes in eis reperiẽtur. Iã vero Origines eius quẽ florẽ aut quod lumẽ eloquẽtiæ non habẽt? Cōstat igitur quã studiosè Cato veteresq́; illi heroes naturã putarũt adiuuandam & excolendam. Neque sanè concedã Alexandrum Macedonem plus naturæ debere, quàm Aristotelis aut Homeri, quem mutũ pręceptorem habuit, institutioni. Nec Traianum mansuetudinem illam & clementiam moderationemque morum magis ex naturę indole quã

Plutar-

Plutarchi consuetudine & informatione imbibisse. Phœnix etiam apud Homerum Ilia. 1. dicit se Achilli à patre datum præceptorem nō solum dicendi, verumetiam faciendi. sic enim ait,

Σοὶ δὲ μ' ἔπεμπε γέρων ἱππηλάτα πηλεὺς
Ηματι τῷ ὅτε σ' ἐκ φθίης ἀγαμέμνονι πέμπε
Νήπιον, οὔπω εἰδόθ' ὁμοιίου πολέμοιο
Ουδ' ἀγορέων ἵνατ' ἄνδρες ἀριπρεπέες τελέθουσι
Τοὔνεκά με προέηκε, διδάσκέμεναι τάδε παντα,
Μυθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρα τε ἔργων.

Recte enim iudicabat senex ille Peleus excellētem hanc filij sui naturam egere tamen ductore aliquo & formatore, vt tandem aliquādo vires suas exereret. Naturæ bonitas sine disciplina facile languescít & extinguitur, vel etiam plerunque in contrariam partem conuertitur.

Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen, vt opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. Nam cæteræ neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc studia adolescentiā alunt, senectutem oblectant, secūdas res ornant, aduersis perfugium ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris,

foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Quòd si ipsi hæc neque attingere, neq; sensu nostro gustare possemus: tamen ea mirari deberemus, etiã cum in alijs videremus. Quis nostrum tã animo agresti ac duro fuit, vt Roscij morte nuper non commoueretur? qui cũ esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem, videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus, nos animorum incredibiles motus, celeritatemq́ue ingeniorum negligemus?

Quòd si non hic tantus] Etiam si tantarum rerum commoditatem hæc studia non continerent, tamen quod maxima ex eis delectatio colligitur, sine qua animi nostri forensium rerum asperitati ferendæ non essent, magni sunt facienda diligenterq́ue excolenda. Quis enim est tam barbaro feroq́ue ingenio qui non hanc animaduersionem humanissimam & liberalissimã, in qua aliquid operæ & temporis collocetur, dignã putet? Cęterarum rerum studia non omnium sunt

loco-

locorum, temporum, personarum : est vbi noceant, est quum non delectent, sunt quos non deceant: at ista nusquam intempestiua, nusquã molesta, nusquam indecora. Omnes decent, omnes oblectant, omnibus prosunt. Adolescentiam fouent, regunt, instruunt, & ad tutũm Senectutis portum tranquillè perducunt. Malæ illius ætatis molestias & incommoda mira quadam suauitate leniunt, mitigant, sopiunt. Opulentis & quorum venti sunt ex voto secũdi nullum potest esse maius fortunæ ornamentũ. Rebus aduersis nullum certius refugium, deploratis solatium potest excogitari. A foro & concione arceris? domi oblectant, vna rident, mœroré excutiunt, nauseam abigunt, tempus decipiunt. foris inter peregrinandũm, rusticandũ, spatiandum quid minus incommodum magisq́ue expeditum? cuius comitis, cõfabulatio iucundior & quietior, cuius rei certior promptiorq́; vsus. *Quis nostrum tam animo*] Si Roscius agilitate corporis, & gesticulationum dexteritate tantum amorem à nobis omnibus sibi conciliauerat, vt quum extrema ætate defecisset, tamen dignus iudicaretur propter artis venustatem & excellẽtiam in quem mors iuris nihil haberet: certe lõgè iustius & honestius huius Archiæ incredibiles animi motus, singularemq́ue ingenij celeritatem nos rebus optimis institutos decet admirari, & omni beneuolentiæ officijq́; genere prosequi. Tanto enim Roscio præstantior est hic Licinius, quanto animus præstat corpori. Verum

hac

hac tempestate, quæ est illius infœlicitas, quẽadmodũ plurimi turpissimis istis voluptatibus irretiti solius corporis curam habentes, animas pro sale, vt ait ille obtinent: ita maior est histrionum, mimorum, huiusque farinæ hominum gratia & auctoritas, quam doctorum eruditorumq; virorum. Quam iudiciorum deprauationẽ olim sunt grauissimè insectati Philosophi. Thebis nullum est in gratiam Pindari nobilissimi Poëtæ monumentum extructum, at Cleonis cuiusdam cãtoris in medio foro extabat statua, eaq; valde honorifico epigrammate ornata. legitur illud apud Athenæum lib. I. Cæterum Roscius ille, fuit histrio mirè agilis, tantæque artis & excellentię, vt in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur. Itaque non puduit Ciceronem ad hãc similitudinem huius histrionis oratoriam laudem dirigere, in elegãtissimis illis libris de Oratore. Extat & pro Roscio Comædo oratio Cic.

Quoties ego hunc Archiam vidi Iudices (vtar enim veſtra benignitate: quoniam me in hoc nouo genere dicendi tã diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam ſcripſiſſet nullam magnum numerum optimorum verſuũ de

his

his ipsis rebus quæ tum agerentur dicere ex tempore? quoties reuocatum eandẽ rem dicere commutatis verbis, atque sententijs? quæ vero accuratè cogitateq́; scripsisset, ea sic vidi probari, vt ad veterũ laudem peruenirent. Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem?

Quoties ego hunc Archiam] Solet Cicero vbi parenthesi, quam interpositionem vocamus, orationem abruperit, ad idem verbum quo in principio vsus est reuerti, vt docuit Lauaentius Valla. Est autem obseruanda etiam ratio illa qua vsus est lib. 1. ad Att. Cum essem in Tusculano (erit hoc mihi pro illo tuo, cum essem in Ceramico) veruntamen quum ibi essem. &c.

Dicere ex tempore] Promptitudo ista facilitasq́; quamplurimos effundendi versus impræmeditatè non multum alioqui laudatur à viris eruditis. est enim certa fermè perpetuaq́ue malorum Poëtarum nota. Nec potest æquo animo ferre hanc gloriam Horatius, exactissimus poëticorum studiorum censor, ideoq́ue eum carpit & irridet.

Qui pedibus quid claudere senis.
Hoc tantum contentus amat scripsisse ducentos

Ante

Ante cibum versus, totidem cœnatus: Hetrusci
Qualis fuit Cassi rapido feruentius amne
Ingenium. Lucilium quoque Satyricum falsè reprehendit,
Qui in hora sæpè ducentos
Vt magnum versus dictabat stans pede in vno.
Sed nec Suffenus ille Catullianus hac laude caruit, idē enim plurimos faciebat versus nulloq; id negotio, adeo vt nō multis diebus millia aut decem aut plura perscripserit. Sed enim
Hæc cum legas, tum bellus ille, & vrbanus
Suffenus, vnus caprimulgus, aut fossor
Rursus videtur, tantum abhorret ac nutat.
Idem infaceto est infacetior rure.
Noster vero Archias ab horum infantia & leuitate alienissimus, non solum plurimos verumetiam optimos versus ex tēpore fundebat, idq; apposite & ad id de quo agebatur accōmode, quod sanè non nisi maximi fuit ingenij: immo interturbatus, vel vt repeteret sollicitatus, diuersis omnino rerum, verborum, & sententiarū luminibus res easdem explicabat. Magna quidē laus & solida, raræque & admirandæ ingenij celeritatis. Ciceronē quoq; legimus subito quodam scribendi calore vna nocte quingentos versus effudisse. Sed locus hic me admonet vt prodam non indoctissimi cuiusdam viri (cuius nomini parco, vt soleo in taxandis aliorum erroribus) vanitatem, qui scripsit nullum vnquā fuisse doctum hominem, cui valde in promptu fuerit colloquendi disserendique ratio, ideoq; nullam

lam prælectionem ſibi tanti eſſe, vt cogitationis aliquid illi velit tribuere, nec ſi ſit loquendum, cum viris ſummis, & in maximo cœtu verbum ſe vllum præmeditari velle, tam libenter ineptè quam aptè ſententiam ſuam expreſſurum. Nec veretur ſtudioſos hortari vt ſi natura ſint facundi, dedita opera loquantur incompoſitè. Mirari ſatis nequeo quæ intemperies hominẽ egerint alioqui non inelegãti & bardo ingenio vt παράδοξον tam ineptum & ridiculum ſcriptis cõſignaret. Quid enim multus vſus, continua exercitatio, aſsidua lectio, longa ſtudiorum ætas proderit ſi manet eadem dicẽdi quæ fuit incipiẽtibus difficultas? Perijſſe profectò fatendum erit omnem eum laborem, quem ſtudijs impendimus, ſi ſemper hæſitandum eſt & in ijſdem laborandum. Quid? Num Cicero, Hortenſius, Demoſthenes alijque præſtantes oratores, ſi quid ex tempore ſit dicendum, ſi rerum innouatio aut inſperatus caſus orationem immutare compulerit, vt Ciceroni in nobili illa oratione pro Milone accidiſſe aiunt, num ineptè & incompoſitè animi ſui concepta explicabũt? Si Cæſari, ſi Scipioni, ſi Duci cuipiã fuerint aut adhortandi milites, aut collaudandi, aut reprimendi, aut cõciliandi nunquid inepta & inani oratione vtẽtur? Neſcio vnde iſtud homini in mentem venerit. Longè melius Fabius qui ſic multo ac fideli ſtylo formari orationem præcipit, vt ſcriptorum colorem etiam quæ ſubitò effuſa ſunt, reddant, vt cùm multa ſcripſerimus etiã multa dicamus.

At,inquit ille,dum rerum talium voluptate afficimur,imperfectiores oportet ſimus in altero. Nemo pari cura res duas vnquam tractauerit. Verùm,ô bone vir, ne ſabio quidem videtur ille dicere,qui non diſpoſitè,ornatè, copioſeque dicit: Neque enim tumultuarij aut fortuiti ſermonis contextus per ſe eſt in precio, quum iurgantibus etiam mulierculis ſuperfluere eum videamus. Pectus eſt quod diſertos facit,& vis illa concitatioque mentis. Ad hæc ingenio induſtriaque conſequemur vt illud ipſum quod in ſe rationem non habet,in ratione verſetur,vt eruditè diſputat Quintilianus lib. 10. Inſt. Orat. qui in hoc genere multum celebrat Antipatrū Sidonium, Sed & Conradum Goclenium doctiſsimum hic quodam bonarum literarū profeſſorem multum laudis hac extemporanea dicendi facultate fuiſſe conſecutū,intelligo. Porrò quod plærique non æque ſint expediti & fœlices in ſcribendo, ac dicendo dicit illud Cicero ingenioſis quidem & argutis, ſed nō ſatis doctis & eruditis contingere, vt ipſi Galbæ quem fortaſſe vis non ingenij ſolum,ſed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebant,efficiebātque vt & incitata.& grauis,& vehemens eſſet oratio: dein cum ocioſum ſtylum prehenderat,motusque omnis animi tanquam ventus hominem defecerat,flacceſſebat oratio, quod ijs qui limatius dicendi conſectantur genus,accidere non ſolet,propterea quod prudentia nunquam deficit Oratorem, qua ille vtens

eodem modo posſit & dicere & ſcribere. Ardor animi non ſemper adeſt, isque cum conſedit, omnis illa vis & quaſi flamma oratoris extinguitur.

Atqui ſic à ſummis hominibus, eruditiſſimisq; accepimus, cæterarum rerum ſtudia, & doctrina, & præceptis, & arte conſtare: poëtam ipſa natura valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. Quare ſuo iure noſter ille Ennius ſanctos appellat poëtas, quòd quaſi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis eſſe videantur. Sit igiur Iudices, ſanctum apud vos humaniſſimos homines hoc poëtæ nomen, quod nulla vnquam barbaria violauit. Saxa & ſolitudines voci reſpondent, beſtiæ ſæpe immanes, cantu flectũtur atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non poëtarum voce moueamur? Homerum Colophonij ciuem eſſe dicunt ſuum, Chij ſuũ vendicant, Salaminij re-

 petunt:

petunt: Smyrnæi verò ſuum eſſe confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt: permulti alij præterea pugnant inter ſe atq; contendunt.

Atque ſit à ſummis viris] Poëtica ſtudia commẽdat, quod ſingulari Deorum benignitate nobis attribuantur. Nam cæteræ omnes artes diſciplinâ, methodo & ratione quadam conſtant, poſſuntque doceri: at Poëſis ſola natura comparari, nullis præceptionibus, nullis regulis, nullis axiomatibus patitur ſe coërceri, & transfundi. Omnem operam luſeris, fruſtra noctes inſomnes tranſegeris niſi labor iſte tuus naturæ fœlicitate adiuuetur. Maior res eſt Poëſis quàm vt poſſit humana induſtria comparari. Permultos quidem videas eruditos viros verſus emũctos, accuratos, puros, plenos eruditionis reconditę pangere, ſed quis nõ videat inuita Minerua, &, vt loquitur ille Muſis & Apolline nullo, hęc illis ſtudia excoli? Sillij Italici ſcripta ſi quis euoluat facile deprehendet, opinor, indole Poëtica illum planè deſtitui, verſus cogi non ſequi, multum artis minimũ naturæ ineſſe. Veruntamen doctus eſt ſcriptor, accuratus, varius, elegans. ſit ita, neque enim tantum illi detraho, quantum hodie plurimi, plures etiã habeat virtutes, Poëtam tamen eſſe nego. neque fortaſsis iure ſibi titulum hunc arrogarit grandiloquus ille

ille Lucanus. Sed hæc alias. Horatius, cuius in hoc generè maxima e ſt apud me auctoritas, plurimùm arti attribuit, cuius etiam optima & elegantiſsima nobis reliquit præcepta, neq; enim alius Latinorum accuratius & doctius hanc rē tractarit, Naturam tamen adeſſe vult, eaque deſtitutum vix Poëtam agnoſcit,

Natura fieret laudabile carmen, an arte
Quæſitum eſt. ego nec ſtudium ſine diuite vena,
Nec rude quid proſit video ingenium, alterius ſic
Altera poſcit opem res & coniurat amicè.

Porrò quod ait Cicero à ſummis eruditiſsimiſque hominibus Platonem & Democritum intelligit, ſiquidem huius argumenti reliquit ille nobis Dialogum cui titulus eſt, Ion, vel de furore Poëtico. de hoc autem ſic Horatius,

Ingenium miſera quia fortunatius arte
Credit, & excludit ſanos Helicone Poëtas
Democritus, & quæ ſequuntur. Spiritus vero, ſeu furor ille quo ſe dicunt afflari Poëtæ & incaleſcere, ἐνθουσιασμὸς à Græcis dicitur. Vates autem afflatus ἔνθεος. Quod autem ait Lilius Gyraldus maximæ vir literaturæ à Cicerone etiam dici μυσοπάταγον locus eſt in epiſtolis ad Qu. fratrē lib. 2. Non me hercule quiſpiam μυσοπάταγος libentius ſua recentia poëmata legit. Vbi non puto illud Grecam vocem ſignificare, ſed eum qui obſtrepera clamoſaque voce carmina ſua recitaret. Verſificatorem obſtreperum alij vertunt.

Sanctos appellat Poëtas] Sancti & diuini vulgo dicũtur Poëtę à Platone etiam υἱεῖς τῶν θεῶν. Ouid.

At sacri vates, & diûum cura vocamur
Sunt etiam qui nos numen habere putent.

Saxa & solitudines] Quintilianus lib. 9. Instit. Orat. de compositione differens vult ita contexi orationem, vt id quod validius est & ad concitandos animos efficacius subsequatur, infirmiorique adiungatur. Res enim debent oratione augeri & excrescere, non minui, & remitti. In his, inquit (de singulis autem verbis agit quę ἀσύνδετα vocantur) cauendum ne decrescat oratio, & fortiori iungatur aliquid infirmius, vt sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, vt optime Cicero, Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. Aliud enim maius alio superuenit. At si cœpisset à toto corpore, non bene ad latera faucesque descenderet. Rectè hoc sanè dixit Fabius, sed non perinde est illud quod paulo post sequitur. Et contrà, Saxa atque solitudines voci respondent, bestiæ sæpè immanes cantu flectuntur atque consistunt. Magis id insurgebat si verteretur. Nam plus est saxa quam bestias commoueri. Putat Fabius parum rectam esse hanc compositionem quòd grandiori maiorique addatur id quod tenuius est & imbecillius. id si ita esset viciosum sanè foret. sed nihil omninò vidit, pace tanti viri dixerim, hoc in loco summus ille Rhetor, neque enim Cicero hîc indicat saxa, & solitudines voce & cãtu cõmoueri, quod plus est quã bestias immanes carmine consistere, sed illam resonantiã

& vo-

& vocis expreſsionem quæ fit in locis concauis & præruptis & montoſis, (Græcis ἠχὼ dicitur quod vocabulũ vſu latinum iam factum eſt) indicare ſolum voluit: nulli autẽ res eſt ignota, cuius etiam ratio à natura petitur. Illud autem beſtias immanes cantu flecti & conſiſtere maiori certe dignum eſt admiratione, adeo vt plærique totum illud falſum eſſe & confictum arbitrentrẽtur. Vacat igitur hic locus eo vitio quod deprehendiſſe ſe putabat Quintilianus, recteque Cicero maius & validius imbecilliori ſubiũxit, & vt præcipit ille, orationem increſcere fecit. Quod autem ait beſtias ſæpe immanes cãtu flecti & conſiſtere, credo Ciceronem ad illa veterum de Orpheo figmenta alludere, quem dicũt tigres, leones, ſyluas, arbores teſtudinis ſuæ ſono demulſiſſe. Virgilius (illi enim hæc vulgo aſcribuntur)

Threicius quondam vates fide creditur canora
Mouiſſe ſenſus acrium ferarum
Atque amnes tenuiſſe vagos,
Et ſurda cantu concitaſſe ſaxa.
Suauiſonosq́ modos teſtudinis arbores ſecutæ
Vmbram feruntur præbuiſſe vati.

Nam quæ de Arione & Delphino literis mãdarunt Herodotus, Lucianus, alijque plurimi non poſſunt ad hunc locum referri, quum adeo à feritate illa & immanitate abſit Delphinus vt φιλάνθρωπος ab omnibus dicatur. Nec video cur Petrus Victorius illud ex ecloga octaua adducat,

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Neque enim hic Cicero de incãtatione agit, cuius rationem eruditiſsimus ille Poëta ex ſecretis Magiæ adytis tota illa ecloga proſequitur.

Homerum Colophonij] De Homeri patria plurimi ſcripſerunt, quorum tamen vix duo conſentiunt: ideoq́ue difficillimũ eſt certi aliquid adferre. Ipſe enim nihil penitus hac de re ſcriptũ reliquit: ita fit vt à præſtantiſsimis quibusq; ciuitatibus, vt Atalãta illa aut Hippodamia à procis, magna contentione ambiatur. Nam præter eos quorum hic facit mentionem Cicero, Argiui, Rhodij, Theſſali, Ægyptij, Iotæ ſibi aſſerunt, hunc contra Troiani, Cenchræi, Lydij, Ithacenſes, Gnoſij, Mycenæij, alijq́ue plures vendicant, ab illis vero omnibus Athenienſes tanquam ſuum ciuem repetunt. Extat in hanc ſententiã elegans Antipatri epigramma, quo cœlum illi patriam eſſe, Calliopen matrem oraculo Phœbi aſſerit. illud propter venuſtatem hic aſcribere non pigebit,

Οἱ μὲν σευ κολοφῶνα τιθυνήτειραν ὅμηρε
　Οἱ δὲ καλὰν σμύρναν, οἱ δ' ἐνέπουσι χίον.
Οἱ δὲ ἴον, οἱ δ' ἐβόασαν ἔυκλορον σαλαμῖνα
　Οἱ δέ νυ τᾶν λαπιθᾶν ματέρα θεσσαλίαν.
Ἄλλοι δὲ ἄλλο μέλαθρον ἀνίαχον, εἰ δέ με φοίβου
　Χρὴ λέξαι πινυτὰν ἀμφαδὰ μαντοσυναν.
Πάτρατοι τελέθει μέγας οὐρανὸς, ἐκ δὲ γυναικος
　Οὐ θνατᾶς, ματρὸς δ' ἔπλεο καλλιόπας.

Leguntur & duo verſiculi Græci eiuſdem argumenti apud A. Gellium lib. 3. cap. 11. fortaſsis ab his deſumpti. vbi pro ἴος legi debere χίος ſatis hunc Ciceronis locum documento eſſe putat inter-

interpres noster. frigide quidem illud parumq; considerate, neq; enim ita leuiter debet aliqua lectio immutari. Bracchylides, & Aristoteles, & ille Antipater Ionem eum faciunt, alijque nonnulli. Pltarchus quoque, quẽ iste citat, duas eius patrias adducit Smyrnam, & Ionẽ, in illa natum, in hac tumulatum dicit. Sunt autem illa duo nomina rebus odoratissimis attributa. σμύρνα enim myrrha dicitur, ἴον autem florem significat. fuit autem illud diuini Poëtæ certum augurium. Plutarcho astipulantur Strabo qui lib. 11. sic ait Ion parua est insula, in qua ferunt Poëtam Homerũ esse sepultum. Quia vero nõ displicet lectionem immutari, forsan ratio illa solidior erit, qua sunt vsi alij. quòd dicitur ἐπτὰ πόλεις. Ion autem est insula, Chios verò ciuitas. Sed de Homero qui plura petit adeat Herodotum, & Plutarchum cuius scriptum Latinitate donatum parum candidè nuper pro suo ædidit vir quidam eruditus. Quod autẽ ait Smyrnæos delubrum eius in oppido dedicasse, refert quoque Ælianus Argiuos in sacris hospitalitijs Homerum cum Apolline inuocasse.

Ergo illi alienũ, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc viuũ qui & voluntate & legibus noster est, repudiabimus: præsertim cum omne olim

studium, atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romanis gloriam, laudemq́ celebrandam? Nam & Cimbricas res adolescens attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit neque enim quisquam est tam auersus à Musis, qui non mandari versibus æternum suorum laborũ præconium patiatur.

Ergo illi alienum] Quod si tot tantæque ciuitates Homerum eumq; mortuum quum iã prodesse non possit, & exterum, neque enim in omnibus illis ciuitatibus nasci potuit, eo solũ nomine expetunt quòd Poëta fuerit: nos profecto hunc viuum, qni magno nobis & rebus publicis & priuatis tum ornamento, tum vsui esse potest, quique voluntate & legibus noster est repudiare minimè debemus: maximè quum eo sit in Rempublicam Romanã animo, vt omne suũ studium, omne ingenium, omnem industriã ad eius illustrationem & gloriam conferat. Nam cum adhuc adolescens esset bella contra Cimbros gesta descripsit: tanta autẽ fuit illius suauitas & gratia vt C. Mario non solum gratus verumetiam iucũdus extiterit, qui Marius ab hoc studiorũ genere abhorrere videbatur, & quod

mirum

mirum est, ab illa ipsa Græca lingua, qua vtebatur Archias, & studio, & volũtate alienissimus. Quare magnam oportuit esse in Archia venustatem, & ad delectandos hominum animos dexteritatem, qui tetricum illũ Ducem & ἄμουσον delectaret. Eius rei reddit rationẽ Cicero, Quod nullus est tám barbaro & à Musis alieno ingenio, qui non maximè cupiat res à se gestas æternis Poëtarum monumẽtis committi. Cuius rei potissimum gratia magno fuerunt omnibus sæculis in honore sancti Poëtæ, primoq; apud Reges & principes loco. vt de Mario, Scipione, Põpeio, Alexandro, Bruto paulo post refert Cicero, qui Poëtas omni genere honoris & officij sunt prosecuti.

Themistoclem illum summum Athenis virum dixisse aiunt, cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius vocem libentissimè audiret: Eius, à quo sua virtus optimè prædicaretur. Itaque ille Marius item eximiè L. Plotium dilexit, cuius ingenio putabat ea quæ gesserat, posse celebrari.

Themistoclem illum summum] Quod hic de Themistocle narrat Cicero, dicit Victorius se nunquam

quam legiſſe apud Græcum vllum ſcriptorem, nec ſanè me recordor vſpiã apud illos reperiſſe, magiſque miror prætermiſſum eſſe, niſi me fallit memoria, à Plutarcho in eius vita, vbi mul ta adducit in hanc ſententiam. Quale eſt illud, Interrogatum aliquando Themiſtoclem quis dies illi tota vita gratiſsimus fœliciſsimusq; extitiſſet, Eum, reſpondiſſe, quum ſe triumphantem infinita hominum multitudo admirabundis oculis intueretur. Verbũ autẽ illud ἀκρόαμα vocem, narrationem, recitationẽ ſignificat: ſed quæ Muſicis inſtrumentis ſit permixta. quæ ratio in ludis apud veteres ſeruabatur vt actionẽ hiſtrionum harmonia & modulatione huiuſcemodi commendarent. ideoque hic à voce diſtinguitur, neque enim temere Cicero Synonima coaceruat. nonnunquam etiam eos denotat, qui delectationis voluptatiſque gratia aliquid inter conuiuandum memoriter recitãt aut ludunt: qua ſignificatione accipit Cicero in Verrem Act. 6. vbi ait, Hic quaſi feſtiuum acroama, ne ſine corollario diſcederet, ibidem cõuiuis inſpectantibus emblemata auellenda curauit. Et Macrobius, Delectatus Cæſar inter cœnam ſymphoniacis, eos frumento tantum donauit, quum in alia acroamata fuiſſet nummis liberalis.

L. Plotium dilexit] Fortaſſe hic eſt ille Plotius poëta & philoſophus nõ ignobilis ſed immodicæ loquacitatis cuius facit mentionẽ Horatius,

Iam ſatis eſt ne me Criſpini ſcrinia lippi

Compilasse putes.

Nihil tamen habeo vnde illud confirmem, nec quicquam compertum se habere ingenuè fatetur Lilius Gyraldus, vir diligentissimus.

Mithridaticum vero bellum magnū atque difficile, et in multa varietate terra, mariq; versatum, totū ab hoc expressum est: qui libri nō modò L. Lucullum fortissimum & clarissimum virum, verumetiam Populi Romani nomen illustrant. Populus enim Romanus aperuit Lucullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis vallatum: Populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit: Populi Romani laus est, vrbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque conseruatam. Nostra semper feretur & prædicabitur L. Lucullo dimicante cum ducibus interfectis

ctis depressa hostium classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis. Nostra sunt Trophæa, nostra monimenta, nostri triumphi. Quare quorum ingenijs hæc feruntur ab ijs populi Romani fama celebratur.

Mithridaticum vero bellum] Illud eleganter & copiosè, quantum quidẽ ad huius loci explicationem pertinet, descriptum vide in oratione pro lege Manilia, & pro L. Murena.

Belli ore ac faucibus] Elegans est metaphora, à feris animantibus ducta, quorum in fauces incidere extremi est periculi. Hanc autem ciuitatẽ quum sibi Mithridates Asiæ ianuam fore pũtaret, qua effracta & reuulsa tota pateret prouincia, eo omnem belli impetum, dimicationisque furorem conuerterat.

Quare quorum ingenijs] Ait Cicero eos qui Romanorum Ducum gesta laudibus efferũt, non solum illos quorum nomina ascribuntur, verũ etiam populi Romani virtutem, imperijq; maiestatem celebrare, laudemque illam publicam esse & communem, non priuatam.

Depressa hostium classis] Græci partim vno verbo iuncto αὐτάνδρους ναῦς, partim duobus integris & separatis σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν dicunt. Exempla adducit Victorius. Cæsar, partim nauiũ deprimũt, nonnullas cum hominibus capiunt.

Carus fuit Aphricano superiori noster Ennius. Itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. at ijs laudibus certè nō solū ipsi qui laudantur, sed etiam Populi Romani nomen ornatur. In cœlū huius proauus Cato tollitur, magnus honos Populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluij, non sine communi omnium nostrū laude decorantur. Ergo illum qui hæc fecerat Rudium hominem maiores nostri in ciuitatem receperunt: nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum: in hac autem legibus constitutum, de nostra ciuitate eijciemus? Nam si quis minorē gloriæ fructū putat ex Græcis versibus percipi, quàm ex Latinis, vehementer errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus, exiguis sanè continentur. Quare si

res hæ, quas gesśimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quò minus manuum nostrarum tela peruenerint, eodem gloriam famamq; penetrare. Quòd cum ipsis populis: de quorum rebus scribitur, hæc ampla sunt: tum his certè qui de vita, gloriæ causa dimicant, hoc maximum & periculorum incitamentum est & laborum.

Charus fuit Aphricano] Liuius lib. 48. & Plinius lib. 7. scribunt Scipionem hũc, qui Aphricanus à deuicta Aphrica dictus est, imperasse suo sepulcro imponi statuam Qu. Ennij Poëtæ. Item Ouidius,

Ennius emeruit Calabris in montibus ortus
Contiguus poni Scipĭo magne tibi.

Erat autem Scipionum monumentum via Appia intra primum ab vrbe lapidem. cęterum omnino male legunt nonnulli marmoratis laudibus, sic enim debet periodus ista distingui. Itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus è marmore. at ijs laudibus, & quę sequuntur.

In cælum huius] Aliquem iudicum indicat. Cõscripsit Ennius Annales, & bella populi Romani, quorum duodecimum librum (vt sunt aucto

res

res Varro & Gellius) anno ætatis ſuæ ſexto & quadrageſimo compoſuit,in his dum Catonem ſeniorem, F. Maximum, M. Marcellum fuluiũ Nobiliorem celebrat, communi etiã laude Romanos omnes exornat. Quare magnis honoribus ſunt afficiendi Poëtæ quorum ingenio tantum decus rebus Romanorum accedit.

Rudium hominem] Rudinum vocat Auſonius. Sillius Italicus lib.12.de Ennio

Rudiæ genuere vetuſtæ

Nunc Rudiæ ſolo memorabile nomen alumno.

Eſt autem vetuſta ea ciuitas in Appulis, magni quondam nominis Eutropius, & diuus Hieronymus Tarentinum eum faciunt. Rudiæ autem à Tarento non multum diſtat, eſtque ſita citra Brunduſium in mediterranea, vbi Lupię & Salapia oppida fuerunt.

In ciuitatem receperunt] A filio M. fuluij, quem contra Ætolos bellum gerentem ſecutus erat, ciuitate donatus eſt, quum triumuir coloniam deduxit.

Nam ſi quis minorem] Occupatio eſt qua grauiter docet eos errare qui minorem putabant ex Græcorum quam Latinorum ſcriptis glorię fructum colligi,ideoque non eodem loco habendum,tantiſque præmijs afficiendum Archiam, vt veteres illi Latini Poëtæ quod res Romanorum vernacula lingua deſcripſerant, ſunt exornati.Immo,inquit Cicer. maius eſt Archiæ, in Rempub.Romanam meritum. Illorũ enim ſcripta ab exteris nunquam leguntur, quod Roma

num idioma nondum ad eos peruenerit, nec nostro hoc ſermone delectētur remotæ nationes: at Græcus ſermo omnes fere terrarum partes iã permeauit, nulla eſt gens tam barbara quæ non velit ea cognoſcere, quæ Græcorũ ſcriptis ſunt conſignata, hocque velut humanitatis ſucco tingi. Omnes illius venuſtate & ſuauitate linguæ mirum in modum alliciuntur, adeo vt obſcurũ eſſe poſſe non videatur, quod Græcorum ingenia celebrandũ deſumpſerint. Quamobrẽ ſi Romani imperij fulgor & gloria anguſtis terrarum limitibus debet coërceri, nec vltra poteſt diffundi, certe omni ſtudio & diligẽtia & velle & conari debemus, vt ad quas nationes, propter immenſa ſpatiorum interualla, non poſſunt arma noſtra penetrare, ad eos ſaltem fortitudinis noſtræ fama, reique bellicæ gloria aduolet: & qui manus viresque noſtras experiri non poſſunt, ipſius nominis metu gloriæque terrore cõtremiſcant. Quod facile aſſequemur ſi præſtantes illos Poëtas Græcos, eloquentiæque ſtudijs clariſsimos viros, hoc eſt, Archiæ noſtro quam ſimillimos, vltro ſplendidis honorum munerũque præmijs in ciuitatem Romanã alliciamus, populoque Romano ſingulari liberalitate deuinciamus. Idque futurum eſt nõ ſolum nobis, quorum gloria celebratur, iucundum, verumetiam remotiſsimis illis gentibus (quę pro gloria vitam profundere pulcrum exiſtimãt) & gratum, & vtile, quod tantorum virorum cogitatione ſuorum animos ad omnem virtutẽ & pul

critudinem incendi videant, omniaque dimicationũ pericula similis mercedis adipiscẽdę gratia promptissimos lætissimosque subire. Locũ hunc paraphrasi tantum illustrandum putauimus. cętera, quam exiguis finibus Latinorũ sermo temporibus illis contineretur, quantusque esset Græcę linguæ in Asia, Italia, Gallia cæterisque peregrinis nationibus vsus, copiose satis docuimus in oratione, quam de Græcę linguæ studijs conscripsimus. ijs hoc loco repetendis ocio abuti piget.

Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur? Atq; is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulũ astitisset, O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis præconẽ Homerum inueneris? Et verè. Nam nisi Ilias illa extitisset, idem tumulus qui corpus eius contexerat, nomẽ etiã obruisset. Quid noster hic Magnus qui cum virtute fortunam adæquauit? nonne Theophanem Mitylenæum scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitate donauit? & nostri illi fortes viri, sed

ri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi participes eiusdem laudis magno illud clamore approbauerunt.

Quàm multos scriptores] Principum omnium fœlicissimus Alexander Macedo, vt rebus strenuè fortiterque gerendis egregiam nauauit operam, ita incredibili flagrabat cupiditate res à se gestas æterno Poëtarum præconio celebrari. Quare magnam eorum multitudinem semper secum habuit, quorum etsi plærique essent impoliti, tamen multùm eorum scriptis afficiebatur, summaque liberalitate & munificentia operam studiumque prosequebatur. vt de Cherilo narrat Horatius,

Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Cherilus incultis qui versibus & male natis
Retulit acceptos regale numisma philippos.

In Sigæo] Promontorium est Troiæ. à silentio sic dictum, vt scribit Seruius in Æneida Virgilij, quod Græcè σιγὴ vocatur. Vnde iocus Gnatænę ad quendam garrulum & loquacē, qui cùm se ex Hellesponto primùm venire narraret, nugandique finem non faceret. Quid, ait illa, te Hellespontium dicis, & ibi Sigæum clarissimam ciuitatem non nosti?

O fortunate adolescens] Duabus de causis fœlicem beatumque prædicabat Achillē, quòd post obi

tum

tum esset nactus Homerum suæ virtutis præconem, & viuo Patroclus tantæ fidei & constantię amicus contigisset. qua quidem in parte se illo inferiorem non putauit, Hephæstionis obsequio & amicitia exultans, ideoque Achillis ipse statuam coronauit, Hephæstion vero Patrocli. Quam fuerit Homeri studiosus Alexander, alio loco dictum est.

Qui cum virtute fortunam] De hac re plura in oratione pro lege Manilia, vbi res illas quatuor quas in summo imperatore inesse oportet, sciētiam rei militaris, Virtutem, auctoritatem, fœlicitatem, in hoc Pompeio Magno plenissimè eluxisse docet.

Nonne Theophanem Mitylenæum] L. Gellius Publicola, & Cn. Cornelius Lentulus legem tulerant, qua potestas dabatur Cn. Pompeio in Hispaniam ad graue periculosumq; bellum proficiscenti, eos ciuitate donādi qui se pro Reipub. Romanæ defensione strenuos pręstitissent, vt refert Cic. in Orat. pro Cornelio Balbo. Hac tempestate Theophanem Mitylenęum qui res eius gestas descripserat Epico carmine, in concione militum omnibus approbantibus factumque laudantibus ciuitate donauit. Eum Theopha. inter intimos Pompei annumeratum, diuinosque illi mortuo à Græcis honores habitos scribit Cornelius Tacitus.

Itaque credo, si ciuis Romanus Ar-

chias legibus non esset, vt ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere non potuit? Sylla cum Hispanos & Gallos donaret, credo hunc petentem repudiasset? quem nos in cõcione vidimus, cũ ei libellum malus poëta de populo subiecisset, quòd Epigramma in eum fecisset tantummodo alternis versibus longiusculis: statim ex his rebus quas tunc vendebat, iubere ei præmium tribui, sub ea conditione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatẽ mali poëtæ duxerit aliquo tamen præmio dignam, huius ingenium & virtutem in scribendo, & copiam nõ expetisset? Quid? à Qu. Metello Pio familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit, neque per se, neq; per Lucullos impetrauisset? qui præsertim eo vsq; de suis rebus scribi cuperet, vt etiam Cordubæ natis poëtis pingue quiddam sonantibus, atq; peregrinum, tamẽ aures suas dederet.

ret. Neque enim hoc est dissimulandum, quod obscurari nõ potest, sed præ nobis ferendum.

Itaque credo] Ironicωs hæc dicuntur. Etenim si lege Romanus non fuisse ciuis Archias, facillime illud poterat vel à Sylla, qui etiam in malos Poëtas liberalissimus fuit, vel à Qu. Metello Pio, qui fuit illi familiariss. vel ab alio aliquo imperatore vel per se, vel per Lucullos obtinere.
Alternis versibus longiusculis] id est, elegiacis. Ouidius,

Venit odoratos Elegeia nexa capillos
Et puto pes illi longior alter erat.

Vel etiam genus aliud intelligit quale in Horatio sæpè reperitur. Epos autem vocatur vt annotauit Acron interpres Horatij.
Cui præsertim vsque eo] Quum videret sibi Metellus diuinorum Poëtarum præconium deesse, laudisq; incredibili desiderio teneretur, peregrinos quosdam & incultos vates ad suas res celebrandas allexit, illisque aures summa cum voluptate præbuit: Sic Alexandrũ legimus quũ in pictoribus & statuarijs excellentem requireret artis venustatem, non perinde tamen fuisse sollicitum rerum à se gestarum magnitudinem, ridiculis imperitorum hominum scriptis contaminari. sic enim Horatius,

Idem rex ille Poëma
Qui tam ridiculum tam carè prodigus emit

Edicto vetuit ne quis se præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia.

Corduba natis] Ciuitas est ea Hispaniæ, quæ doctos viros permultos olim edidit, Annæum Gallionem, Melam aliosque. Item Poëtas Senecã & Lucanum, de quibus tamen idem hodie video doctissimos viros iudicare, quod hic Cicero de sui temporis Poëtis. Sonant enim opimũ quiddam, turgidum, inflatũ, inæquale, & à proprietate illa Romanæ linguæ longissimè detortum.

Pingue] opimum, quale genus orationis Cicero adipatũ vocat in libris de Orat. Asciuere suis artibus opimum quoddam & tanquam adipatę dictionis genus.

Trahimur omnes studio laudis, & optimus quisq; maximè gloria ducitur. Ipsi illi philosophi, etiã illis libellis quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribũt, & in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemq́ despiciũt, prædicari, de se ac nominari volunt. Decius quidem Brutus, summus vir & imperator, Accij amicissimi sui carminibus templorum

plorum ac monimentorum aditus exornauit ſuorum. Iam vero ille qui cum Ætolis Ennio comite bellauit Fuluius, non dubitauit Martis manubias Muſis conſecrare. Quare in qua vrbe imperatores propè armati Poëtarum nomen, & muſarum delubra coluerunt, in ea non debent togati Iudices à Muſarum honore, & à Poëtarum ſalute abhorrere.

Trahimur omnes laudis ſtudio] Rectè ſanè & prudenter Poëta ille, ſi non potius hiſtoricus eſt vocandus, gloriam dixit eſſe facem mentis honeſte. Hæc & heroicas illas pręſtantesque naturas magis ac magis incendit & inflammat, abiectaſque iſtas & ſtupidas mentes quibuſdam velut aculeis pungit & excitat. Ad hanc vnam aſpirarunt veteres tum Romanorum tum Græcorum Duces, huius ſtudio nihil aſperum, nihil difficile, nihil inuium ſibi putauerũt, à rebus fortiter gerendis nec otio aut commodo abſtrahi, nec voluptate auocari, nec ſomno retardari, potuerunt. Themiſtoclem narrant adoleſcentiam omni genere luxus molliſsime tranſegiſſe poſt verò vbi in Milciadis trophæa incidiſſet, repentè totam vitæ rationem immutaſſe, illamque mollitiem abieciſſe; ac ſæpe ſolidas integrasque no-

ctes insomnes peregisse : cuius rei causam cũ ab eo sciscitaretur aliquis, Milciadis, inquit, trophæa somnum me capere non patiuntur. Poëtę quoque æternitatis cura maximè tanguntur, Hinc illud Ennij,

Aspicite ô ciues senis Ennij imaginis vrnam
Hic vestrum pinxit maxima facta patrum. Itemq;
Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu
Faxit, cur? volito docta per ora virum.

Sed & opifices quoque post mortem nobilitari volunt. vt Cnidium architectum narrãt quum maximam illam pulcherrimamque turrim Regi Ægyptiorum in Pharo construeret, clanculũ in saxum nomen suum incidisse, Regis autẽ gypso inducto, vt cogebatur adiecisse. præuidebat enim, quod postea euenit, quod solidiori materiæ insculptum fuerat superfuturum, erat autẽ huiusmodi, Sostratus Dexiphanis Cnidius dijs salutaribus ob nauigantes. Sed quid istos profero quibus fortasse minus iudicij veræque rationis inest? Ipsi quoque philosophi, in ijs ipsis libris quos de contemnenda gloria scribũt, nomina sua appingunt, eoque ipso quo famam & celebrationem spernere videntur, laudari se & nominari maximè ambiunt. Aristotelem refert Ælianus, vt puto, libros de arte bene dicendi Theodectis nomine ædidisse, postea eius rei pœnitentia ductum, quum aliud scriptum præ manibus haberet, libros illos pro suis citasse eoq; lectorem remisisse. Sed videamus qualis sit illa gloria quam tantopere omnes expetunt, & cuius

ius ſtudio optimus quiſque maximè ducitur. Hanc ſic definit Cicero libro Tuſculanarum diſputationum tertio, Eſt enim gloria ſolida quędam res & expreſſa non adumbrata, ea eſt cōſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellēte virtute, ea virtuti reſonat tanquam imago gloriæ. Quæ quia rectè factorum plærunque comes eſt, nec poteſt ſine virtute expeti, non eſt à bonis viris repudianda. Illa autem quæ ſe eius imitatricem eſſe vult, ambitionem intelligo, & famæ popularis ridiculam cupiditatem, temeraria atque inconſiderata, & plærunque peccatorum viciorumq; laudatrix, ſimulatione honeſtatis & pulcritudinis veræ gloriæ formam corrumpit, quare vitioſa nec bono viro expetenda.

Brutus Accij amiciſſimi ſui] Idem quoque refert Valerius Maximus lib. 8. capite. 11. quod eſt de cupiditate gloriæ. Bruto autem maxime fuit familiaris adeò vt alibi ſcribat Cicero, ſe de eloquentia Bruti ab Accio didiciſſe: quibus verbis motum dicit ſe Lilius Gyraldus: vt putaret eum eſſe Accium qui C. Cæſari ad concilium poëtarum accedenti non aſſurrexerit, quod ſe illo maiorem in hac facultate putaret, nec de gloria bellica ibi ageretur. diuerſumque ab eo qui Pacuuij temporibus illo tamen multò minor vixit. Vide Lilij Dialogos de Hiſtoria Poëtarum.

Ennio comite] M. Fuluium Nobiliorem ad bellum contra Ætolos proficiſcentem inſecutus eſt Ennius, vt iam diximus. honorificè autem il

lud

lud dictum est Ennio comite, quasi eum omnium consiliorum cogitationumque participem habuisset. Quæ sint Manubiæ docet Phauorinus apud Gellium.

Quare in qua vrbe] Locum hunc concludit à maiore. Quum fortissimi illi Imperatores armati & multis magnisq; rei militaris negocijs districti, & ab his humanitatis studijs auocati, plurimùm tamen in bello, in castris, & in ipsa acie Poëtas coluerint, & in eorum honorem omni studio & cogitatione incubuerint: non decet nos togatos iudices in summa rerum omnium tranquillitate, qua ad hæc studia excolenda inuitamur, à Musarum honore Poëtarumque salute aborrere.

Atque vt id libentius faciatis iam me vobis Iudices indicabo, & de meo quodam amore gloriæ nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in Consulatu nostro vobiscũ simul pro salute huius vrbis atque imperij, & pro vita ciuium, proque vniuersa Republica gessimus, attigit hic versibus, atque inchoauit. Quibus auditis, quòd mihi magna res & iu-

cunda

cunda visa est, hũc ad perficiendum hortatus sum.

Atque vt id libentius faciatis] Redit ad locũ communem de expetenda gloria. Est autem diligenter obseruandum quanta arte & industria res diuersas connectat, & vno velut fasce complectatur. Humaniorum literarum laudem attexuit, poëtica studia maximè celebrauit, de causis virtutis illiusque mercede disputauit, Romanorũ exempla adiunxit, laudationis poëticæ genus apposuit, eaque omnia sic sibi mutuo agglutinat vt disiungi non videantur. Est autem ea maxima virtus in oratione, quæque maximè tædium auditori excutiat.

Nimis acri fortasse] Immodico laudis studio flagrauit Cicero. adeo vt dum supra modũ & intempestiuè se suasque res celebrat & exornat, nil aliud quam inuidiam sibi conciliet, & tædium molestiamque auditoribus adferat. Nulla fuit concio, nullus Senatus, nullum iudicium in quo non præclara sui consulatus facinora lõga copiosaque oratione ostentaret. Quin & his flosculis sua pasim scripta aspergit. plenæ sunt epistolæ, plenæ orationes, plenæ disputationes harum laudum. Vnde, inquit, Plutarchus, suam orationem dulcissimam alioqui, & omni refertam suauitate grauem ac molestã reddidit, quasi illud ipsum fato quodam inesset. Scripsit ipse de Consulatu suo Græcè commentarium, tam

elegan-

elegantem & venustũ vt Græci omnes, quemadmodum ipse ait, non datam sed præreptam esse sibi scribendi materiam dicerent. Extat & epistola bellissima profecto, & omnibus eloquentiæ flosculis exornata ad Luceium, qua illum orat vt res ab ipso gestas celebret, & scriptis illustret suis.

Nullam enim virtus aliã mercedem laborum, periculorumque desyderat, præter hanc laudis & gloriæ. qua quidẽ detracta Iudices quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certè si nihil animus præsentiret in posterum, & si quibus regionibus vitæ spatium circunscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas: nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis, vigilijsque angeretur, nec toties de vita ipsa dimicaret. Nunc insidet in optimo quoque virtus, quæ noctes, & dies animum gloriæ stimulis concitat atq; admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam

tendam commemorationem nominis no-ſtri, ſed cum omni poſteritate adæquandam. An vero tam parui animi videamur eſſe omnes, qui in Repub. atque in his vitæ periculis laboribusq; verſamur, vt cum vſq; ad extremum ſpatium, nullum tranquillum atque otioſum ſpiritum duxerimus, nobiſcum ſimul moritura omnia arbitremur?

Nullam enim virtus] Virtus gloriam expetit tanquam mercedem iuſtumque præmium laborũ ac diſcriminum ſuorum. Gloriam autem nõ popularem illam & vanam, quę ſtolidę plebis ſuffragio conſtat. hæc enim fluxa eſt & caduca, nã ficta omnia celeriter tanquam floſculi decidũt, nec ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnũ. ſed veram & ſolidam, quæ radices agit atque etiam propagatur, quæ æterna eſt, & ex populi arbitrio non dependet. quod venuſte expreſſit Latinorum Pindarus hoc modo,

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ
Intaminatis fulget honoribus
Nec ſumit aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus recludens immeritis mori
Cælum, negata tentat iter via:

Cætuſq;

Cætusq; vulgares & vdam
spernit humum fugiente penna.

Qua quidem detractata] Simile est illud in libro de Senectute ad finem. Nemo vnquã mihi Scipio persuadebit aut patrem tuum Paulum, aut duos auos, Paulum & Aphricanum, aut Aphricani fratrem aut patruum aut multos præstantes viros, quos enumerare necesse non est, tanta esse conatos, quæ ad posteritatis memoriã pertinerent, nisi animo cernerent posteritatem ad se pertinere posse. An censes (vt de me ipso aliquid more senũ glorier) me tantos labores diurnos nocturnosque domi militiæque suscepturũ fuisse si ijsdem finibus gloriam meam quibus vitam essem terminaturus. Nónne melius multò fuisset otiosam ætatem & quietam sine vllo labore & contentione traducere? Sed nescio quo modo animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi cum excesisset è vita, tũ denique victurus esset. Quod quidem ni ita se haberet. vt animi immortales essent, haud optimi cuiusque animus maximè ad immortalem gloriam niteretur. Sunt autem præclari & eruditi loci isti apud Ciceronem, quibus probare nititur animam esse immortalẽ, quod maxime sit sollicita de rebus futuris, quas ad se pertinere post obitum iam cogitat. quarum rerum sensu si corpore soluta nullo afficeretur, profecto non tot tantisque laboribus, curis, anxietatibus futurę fœlicitatis fundamenta iaceret. Multum sanè hoc argumento piæ modestiæque mentes

com-

commouentur, veruntamen quoniam ficulneũ monſtris illis videtur, qui præſtantiſsimam hãc & diuinam naturam infra beluarum conditionem proſternunt & abijciunt, alia quoq; Philoſophorum ſapientumq́ue hominum teſtimonia in Somnij Scipionis explicatione, adferemus. Oportet enim has ſententias ſæpius Iuuentuti inculcari, hac præſertim tempeſtate quum fanatici quidam homines & furioſi omnia ſurſum ac deorſum commiſcere, hancq́ue vitæ futuræ cogitationem radicitus è mentibus noſtris extirpare conentur. Quare & alterum locum è prima Tuſculana, quod res iſta maiori verborum ſplendore & copia tractari non poſsit, ſitq́ue iucunda ſtudioſis & vtilis futura horum locorum collatio, hic ſubiungere non grauabor. Maximũ vero argumẽtum eſt naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ ſunt, & maximè quidem quæ poſt mortem, futura ſunt. Serit arbores quæ alteri ſæculo proſint, vt ait Statius in Synephebis, quod ſpectans niſi etiã poſtera ſæcula ad ſe pertinere? Ergo arbores ſeret diligẽs agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquã? vir magnus Rempublicam, leges, inſtituta conſerit. Quid procreatio liberorum? Quid propagatio nominis? Quid adoptiones filiorũ? Quid teſtamẽtorum diligentia? Quid ipſa ſepulcrorum monumenta? Quid elogia ſignificant niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud num dubitas quin ſpecimen naturæ capi debeat ex optima quaq;

natura. Quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur? Quid in hac Repub. tot tantosque viros ob Rempub. interfectos cogitasse arbitramur? iisdémne vt finibus nomen suum quibus vita terminaretur? Nemo vnquam se sine magna spe immortalitatis propriam offerret ad mortem. Licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne vetera & externa quæram, mihi. Sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorũ idque in maximis ingenijs, altissimisq; animis & existit maximè, & apparet facillimè, quo quidem dempto quis tam esset amens qui semper in laboribus & periculis viueret. Hæc totidem verbis Cicero, neque enim tantam rerum grauitatem infantia mea volui deprimere. Teneamus igitur hoc fixum certumq; nec de hac sententia deturbari facile nos sinamus, Animã immortalem esse & æternam, vtpote æterni Dei viuam imaginem, nec corporis solutam compage interire, & euanescere: quin potius vt se res habet, & vt diuinus ille philosophus exstimauit, apud superos actionum cogitationumque suarum digna referre præmia: bonorum quidẽ & piorum æternis delicijs, malorum vero & eorũ qui corporibus immersi nullam posteritatis curam habuerunt, non intermisso supplicio affici. Miserrimum profecto foret optimos quosque tantis ęrumnis, curis, sollicitudinibus noctes &

dies

dies vexari, opprimi, necari, malos vero & improbos exultare, omnique voluptatum genere affluere, si nulla rerum talium commutatio esset subsecutura, iisdemque terminis spes nostræ quibus calamitates finirentur.

De vita ipsa dimicaret] Animus de vita dimicare non potest, est enim immortalis, nec corruptionis huiusce corporeæ particeps. Animum autẽ hic hominem vocat, atque adeo inferiorem, & ignobiliorem hominis partẽ, corpus videlicet: qui homo verè dici non potest, quum sit verius sepulcrũ hominis. Dicitur enim σῶμα παρὰ τὸ σῆμα, quod anima sit in corpore velut sepulta. Plato autẽ dicere solitus erat οὐκ ἐστὶ ἄνθρωπος τὸ ὁρώμενον. Sic quoque primo de Orat. Cicero hominẽ posuit pro ingenio. Ingenia vero (vt multis rebus possumus iudicare) nostrorum hominum, multum cæteris hominibus omnium gentium præstiterunt.

Tam parui animi] id est, tam parum cogitare posteritatem, & tam stupido bardoque esse ingenio vt quum sciamus omnia nobiscum interitura, velimus hoc quantulumcunque est vitæ à natura concessum assiduis laboribus & periculis conterere, nullumque à curis tempus vacuum relinquere.

An, cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum stu-

dioſe multi ſummi homines reliquerunt. conſiliorum relinquere ac virtutum noſtrarum effigiem nónne multò malle debemus; ſummis ingenijs expreſſam et po litam? Ego verò omnia quæ gerebam, iã tum in gerendo ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis memoriam ſempiternam.

An, cum ſtatuas] Iam vero quum ſtatuas & corporum noſtrorum imagines, quæ vetuſtate facie collabuntur & pereunt, tanto ſtudio tantaq; cura effictas nepotibus relinquamus: nónne multò ſatius eſt animorum noſtrorum, quibus ſolummodo ſumus homines, viua & æterna ſimulacra, quæ perpetuo noſtri memoriam apud poſteros renouent, omni ingenio & induſtria expreſſa & expolita relinquere, & ad poſteritatem trãsfundere? Eſt autem locus hic ſumptus ex Iſocrate, cuius ſunt in fine Euagoræ hæc verba, ἐγὼ δὲ ὦ νικόκλεις ἡγοῦμαι μὲν εἶναι καλὰ μνημεῖα καὶ τὰς τῶν σωμάτων εἰκόνας, πολὺ μέν τοι πλείονος ἀξίας τὰς τῶν πράξεων καὶ τῆς διανοίας, ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἄν τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι θεωρήσειε.

Spargere me ac diſſeminare] Poteſt hic quoque videri Cicero imitatus Iſocratem, vt etiam annotauit Victorius, qui in libello ad Philippũ Macedonem eodem modo locutus eſt. ἣν ὑπόσχῃ τὴν ἐλευθε-

ἐλευθερίαν αὐτοῖς καὶ τοὔνομα τοῦτο διασπείρης εἰς τὴν Ἀσίαν. Est autē Metaphora ducta ab Agricolis qui semina in terram spargunt. Ea quoq; vsus est Plato in X. de legibus, καὶ γὰρ εἰ μὴ κατεσπαρμένοι ἦσαν οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἐν τοῖς πᾶσιν ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνθρώποις, οὐδὲν ἂν ἔδει τῶν ἐπαμυνόντων λόγων, ὡς εἰσὶ θεοί. Duo autem verba rem eandem denotātia apposuit Cicero, quo rem magis declararet vel etiam exornaret. quemadmodum & in oratione pro Plancio. Illud vnum vos magnopere oro at que obsecro, Iudices, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoque sermoni fortunas innocentiū subijciendas putetis. Nihil est tam volucre quàm maledictum, nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, latius dissipatur. Vocat autē hic disseminatum dispersumq; sermonem rumores plebeios, quæ Catullo fabula dicitur.

Nam fabula fertur
Valle sub alarum trux habitare caper.

Hæc vero, siue à meo sensu post mortem abfutura sunt, siue, vt sapientissimi homines putauerunt, ad aliquā animi mei partem pertinebunt, nunc quidem certè cogitatione quadam, speque delector.

Hæc vero à meo sensu] Quod si morte omnia no-

ſtra ſimul extinguerentur nullusque eorũ quæ hic gerimus ſenſus eſſet ad nos poſt obitũ peruenturus, tamen hac ſpe & cogitatione ſola immortalitatis vehementer delector, videorq; mihi iam prolixè frui præmijs illis quæ animo concepimus, & expectamus.

Quare conſeruate, Iudices, hominem pudore eo, quem amicorum ſtudijs videtis comprobari, tum dignitate, tum etiã venuſtate: ingenio autem tanto, quanto id conuenit exiſtimari, quod ſummorum hominum ingenijs expetitum eſſe videatis: cauſa vero eiuſmodi, quæ beneficio legis, auctoritate municipij, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur.

Quare conſeruate] Peroratio eſt, qua memoriam Iudicũm reficit; & totam ſimul cauſam breuiter colligens, ponit ante oculos rerum omniũ quæ copioſius ſunt dictæ ſummam quandam, idque per repetitionem & congregationẽ, quã ἀνακεφαλαίωσιν primus vocauit Iſocrates teſte Phalæreo.

Ingenio autem tanto] Oportet enim eum fuiſſe maximis & admirandis ingenij dotibus, raraq; mentis acrimonia & dexteritate preditum, quẽ præſtan-

præſtantiſsimi quique Romanorum, & bonarum artium peritia cultiſsimi excolant, & omni honore venerationeque proſequãtur: vnde magna illi dignitas & auctoritas comparatur, tot magnatum ſummorumque virorum præſidijs fulto.

Quæ cum ita ſint, petimus à vobis iudices ſiqua non modò humana, verumetiam diuina in tantis negotijs commendatio debet eſſe. vt eum qui vos, qui veſtros imperatores, qui Populi Romani res geſtas ſemper ornauit: qui etiam his recentibus noſtris veſtriſque domeſticis periculis æternum ſe teſtimonium laudis daturum eſſe profitetur: isq; eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti, atque dicti, ſic in veſtram accipiatis fidem, vt humanitate veſtra leuatus potius, quàm acerbitate violatus eſſe videatur: Quæ de cauſa pro mea conſuetudine breuiter, ſimpliciterque dixi Iudices, ea confido probata eſſe omnibus, quæ

non fori, neque iudiciali consuetudine, & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum, ea Iudices, à vobis spero in bonam partem esse accepta: ab eo qui iudicium exercet, certè scio.

Quæ cum ita sint] Hic quoque ea colligit quæ ad beneuolentiam & fauorem Iudicũ Licinio conciliandum pertinent: quod non solum hominum, verumetiam Deorum fauore hæc causa Poëtarum omnibus cõmendetur, sunt enim illi sancti, maximæque Dijs curæ esse perhibentur: tum Archias à prima adolescentia ingeniũ studiumque suum ad gloriam populi Romani illustrandam contulit, ac iam etiam profitetur se recentiora illa quæ nuper sua memoria sunt à populo Romano gesta æternis monumentis posteritati commendaturum. Quare quum tot tantaque sint Poëtarum in Rempub. ciuilemq; societatem merita, vt sine his studijs vix humanitas constare posse videatur, leges auctoritatẽ nullam habeant, plebs effrænis coërceri se non patiatur; maximi quique viri in administratione rerum ciuilium bona ab illis consilia mutuentur, illorúmque informati præceptis ad omnem pulcritudinẽ & honestatem instructissimi prodeant, Principum ferocientes animi compescã-

tur,

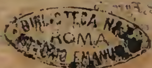
tur, iura diuina & humana sarta tecta conseruẽtur, denique quum hominum Deorumq; commendatione nobilitentur, non solum non sunt è ciuitatibus exterminandi (quid enim magis barbarum & impium fingi potest?) & in ordinẽ redigendi, Verùm vltro summis diuinisque honoribus publicè priuatimque afficiendi, & rerũ administrationi principumque institutioni, maximè ex ijs omnibus qui humanitatem profitentur, præficiendi.

HÆC SVNT MI HOPPERE, *quæ post alios qui hanc orationem scriptis illustrarunt suis in Poëticorum studiorum commendationem annotanda mihi putaui, quibus fortasse, quæ est eruditionis et orationis meæ tenuitas, morosos istos aut inuidos censores & Aristarchos explere non potero. at dabunt mihi facile veniam qui norunt quã aduerso & iniquo tempore, magna rerum mearum asperitate, summa mentis perturbatione, parum valida corporis constitutione, maxima librorum omnia pe-*

nuria me ad ſcribendũ contulerim, paucisq́; diebus inuita planè Minerua, vt res ipſa ſatis clamat, ad vmbilicum perduxerim. quæ omnia ſi parũ me à culpa defendunt, profiteor, quod virium mearum imbecillitas patiebatur, me ſedulò præſtitiſſe. Propediem Deo fauente, vbi res à parentibus meis ſolidiori tibicine fultæ animum à curis ad ſtudia reuocarint, doctius copioſiusq́ue ſcriptum de Poëticis ſtudijs emittemus. Neque ſanè dubito quin illi ipſi, quorum extant in hanc orationem Commentarij, longè maiori rerum, verborum & ſententiarum copia diſputationem hanc fuiſſent explicaturi, ſi in hoc genere interpretandi verſari voluiſſent. Quid enim eſt in hac mea infantia & imperitia quod cum illorum eruditione & eloquentia poſſit conferri? Cum vero hanc illi partem non attigerint nedum illuſtrarint, quæ tamẽ

& in-

& incredibili suauitate & summa vtilitate est referta, optimam ocij mei rationē extare posse existimaui, si aliquid tēporis & operæ huic rei insumerē. Nec puto ætatis, quæ magis excusationis loco esse debuit, vitiū mihi posse honestè obijci, quod tantas res penè adhuc prætextatus temerè aggrediar. Ea magis me excitat & incendit, dicā enim verè vt se res habet, quàm à scribēdo deterret. Volo enim his ingenioli mei primitijs & maiorum rerum spem facere, & aliquam apud literatos, vbi maturuerit ætas, de me expectationem concitare. Ego quidem operæ studijq; huius splendidum me præmiū reportasse iudicabo, si totum hoc Commentationis meæ genus, tibi Hoppere, non displicere intellexero.



QVÆ GRÆCE SVNT HVIC LIBELLO INSERTA SIC VERTI possunt. In ipsa epistola.

Ἀτρικώτατον μάρτυρα ἐπάγομαι, *Verissimũ testẽ profero*
Ὅν τινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη,
Τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς &c.
Si quem repperiat Regem aut virtute valentem
Huic placidis adstans demulcet pectora verbis:
Quod si quem media videat de plebe strepentem
Hunc sceptro impellit.

φιλαλήθεια, *Amor & studium veritatis*

Folio 2. ἀνθηρογραφεῖσθαι, *Florido genere orationis describi.*
ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν, *Vltra septa trãsilire. Prouer.*
οἰκονομίαν, *Constructionem.*

4 ἀμουσοτάτοι, *A Musis alienissimi.*

5 τὴν δίκην. *Litem, actionem.*
τὸν πόλεμον γράφουσι, *Bellum decernunt, & indicunt.*

7 μισανθρώποις, *Hominum osoribus,*
ἀνακόλουθα &c. *Inconsequentia, dissidentia, & mutila.*
κοτύλη &c. *Vola omne pelagus Atlanticum exhaurire,*
ἰλλωπεῖν &c. *Cæcutire & falli.*

17 εὕρημα *Inuentum.*
τὰ μέρη, &c. *Omnes corporis partes sibi inuicem consentire & subuenire.*

16 φιλομαθίας. *Studium & amorem discendi.*

18 περὶ θαυμασίων. &c. *De mirabilibus auscultationibus.*

20 ἐμπειρίαν, *Certam & exploratam cognitionem.*
τῶν μετὰ. &c. *Metaphysicorum,*

21 τοὺς χαιρεφίλε. &c. *Cærephili filios ideo Athenienses factos quod ille aduexisset salsamenta, quos ideo Timocles quum videret equis insidentes dixit, duos scombros satyris insidere.*

22 κρινόμενον, *Controuersia, summa iudicij quæstio.*

23 παρέκβασις, *Egressio.*
γενικῶς & εἴδει, *In genere & specie.*

24 οὐκ ἀγαθὸν. *Non plures regnare bonũ est, rex vnicus esto*

Et do=

Et dominus, quem progenies Saturnia multos
Vt regat imperio sceptris & lege beauit.
θυμὸς δ᾽ὲ μέγας. &c. *A Ioue nutriti fugienda est ira Tyranni:*
Cœlo venit honos, cœlo gratissimus ille est.
λαῶν δ᾽. &c. *Fungitur officio patris populum ille regendo*
Cordati, nec re, nec verbo iura refringens
Casta, sacro hæc virtus vna est dignissima Rege.
οὐ χρὴ. &c. *Cōuenit haud solidas somno traducere noctes*
Qui populum regit, & versat tot pectore curas.
ποιμένα λαῶν. *Pastorem populorum.*
βουλομ᾽. &c. *Conseruare magis cupio, quàm perdere plebē.*
25 τέκνον. &c. *Nate dabit vires forti cum Pallade Iuno*
Si placeat, sed magnanimo te pectore mitem
Est præbere tuum. Virtus non gratior vlla est
Quam te fraudiparas lites odisse benignum
Sic acceptus eris turbæ iuuenumq; senumq;.
κ) βουλεύσεος, &c. *Consultationis.*
Ἀτρείδη. &c. *Expertem volo consilij te dicere primum*
Liberè, vt hic fas est: verum ne bile tumescas:
ἀφρήτωρ. &c. *Impius, iniustus, sæuus, sine lege domoq; est*
Qui studio belli ciuili sanguine gaudet.
26 κ) γάρ τε λιταί. &c. *Nanque preces magni sunt stirps veneranda tonantis*
Claudæ, & rugosæ vultus, & lumina Strabæ.
29 γραώδην μυθολογίαν, *Anilem fabulationem.*
διδάσκαλον. *Præceptorem.*
30 ἤδε ἐτράπημαι.
Sed iter quod nunc ingressi sumus Poëtarum adminiculis peragendum. Hi nanque nobis tanquam patres atque duces sapientiæ existunt. &c.
36 ἀνδρῶν ἡρώων τέκνα πήματα.
Heroum, magnorumq; virorum filij noxæ.
ὑποκράτης τοῖς υἱέσιν εἴκειν *Hippocratis liberis cedere*
38 Σοὶ δέ μ᾽. &c. *Me comitem senior dederat tibi Peleus*
Tum puerum ad Regem quum Phtia mitteret ora
Ignauum belli durissima munia obire
Et dare consilium dum cogit buccina patres,

His vt ego instruerem monitis tibi iussit adesse
Emendatorem linguæ morumq; tuorum.

41 *παράδοξον, Inopinatum quid, admirabile,*

43 *υἱεῖς τῶν θεῶν. Filij Deorum.*

44 *οἱ μὲν σεν. &c.*

Diceris à multis Colophonis alumnus Homere,
Hic te Smyrnæum credit & ille Chium.
Quin & Ion quidam, quidam Salamina superbam,
Thessaliam multi te genuisse feruntur
Sunt & qui memorent alijs te sedibus ortum
Sic varijs natus crederis esse locis,
Dicere si liceat mihi Phœbi oracula: cælum
Certa tibi patria est, Calliopea parens.

58 *οὐκ ἐστι. Non est homo illud quod vides.*

ἐγω δὲ. &c.

59 *Ego quidem ô Nicocles, duco pulcra esse monumenta, ipsaq; corporum simulacra: sed longe pluris, faciendas esse actionum cogitationumq; imagines quæ in arte confectis orationibus & scriptis maxime conspiciuntur.*

ἢν ὑπαρχῃ. &c. Si ostēdas spē libertatis, & nomē istud per totam Asiam diuulges.

καὶ γὰρ. &c. Nam si non essent dispersi isti sermones inter omnes mortales, vt ita dicā, non egeremus rationibus vt probaremus Deos esse.

FINIS.



